بێ. گوایه... ئەگەر تۆ سەیری دیوانەکانی من بکەی، من لە ساڵی ١٣٢٥ی هەتاویدا ژنم هێناوە...

ئەگەر تاریخەکان بەهی زایینی بڵێی... کە دەکەنە تەقریبەن چل و شەش، ١٩٤٦ من ژنم هێناوە. ئەگەر تەماشای تاریخی شێعرەکانم بکەی، شێعرە دڵدارییەکانی من هەموو پاش ژن هێنان گوتراون، ئەوانی کە تام و خوێیەکیان هەیە.

* کەواتە بۆ کێت وتوون...؟!

– کە وابوو زۆری شایی بەخۆ دەبێ، قسەکانمان توندە (پێ دەکەنێ)... کە وابوو پێم وا نییە بۆ شتێکی دیکەم گوتبێ...

* هەندێ بیروڕای جیاواز لە بارەی پێوەندی ژن و پیاوەوە هەیە، سیکس بەردەوامی دڵدارییە، لووتکەی دڵدارییە یا دڵدارییە، یا دڵداری لەگەڵ سێکسدا دەمرێ... تۆ چۆنی دەبینی؟!

– من پێم وایە دڵداری لەگەڵ سێکسدا پەروەردە دەبێ و دەڕواتە لای سەروو...

* یانی بەلای تۆوە لووتکەیە؟!

– بەلای منەوە، بەڵێ، لووتکەیە... من زۆرم بڕوا بەعیشقی ئەفلاتوونی نییە.

* ئەم جارە لەو گشتییەوە دێمەوە سەر تۆزێ تایبەتیتر، دەربارەی تەجرووبەی خۆت. دایکی سەلاح، با بڵێین خێزانەکەت بۆ تۆ چی دەگەیەنێ؟! ئەمن ناویم لەبیر نییە...

– نێوی ئاییشە... بەڵێ...

* بەڵێ...

– وەڵڵاهی لە هەموو کەس خۆشەویستترمە لە ژیاندا، بێ ئەولا و ئەولای، با گوێشی لێ نەبێ...

* بۆ ئەمەیان گوێی لێ نەبێ ها...؟!

– بەڵێ گوێی لێ نەبێ، زۆر غوروور دەیگرێ (پێ دەکەنێ)... با غوروور نەیگرێ... بەڵام بەلای منەوە لە هەموو کەس بۆ من خۆشەویستتر بووە لە ژینمدا... و ئەلعانیش تەحەککومێکی کە گاڵتەم بەگیانی خۆم کردووە لە تەواوی ژیانمدا، دەگەڵ زۆر ملهوڕی گەورەدا موبارەزەم کردووە، خەباتم کردووە، لە موقابیلی ویدا، ئەلعان، زۆر بێ دەسەڵاتم. لە حاڵی حازردا زۆر بێ دەسەڵاتم... بەڕاستی دەبێ لەسەرم بکەنەوە (پێ دەکەنێ).

* ڕەنگە هەر تۆ وانەبی... تەجروبەی تۆ... نازانم ئێوە چەند ساڵ بوو یەکتان نەدیبوو؟!

– ئێمە... پتر لە دە ساڵ و نیو...

* بەڵێ...

– دەڵێن کە نازم حیکمەت... نازم حیکمەتیش تەجروبەیەکی وای هەیە...

* بەڵێ...

دوای، وابزانم، یانزدە یا دوانزدە ساڵ کە مونەووەری بینییەوە... ژنەکەی...

– بەڵێ...

* هەمووی هەر چوار مانگ لەلای مایەوە... ناردییەوە... ئیدی نەشیدییەوە... تۆ چۆن بووی؟!

– وەڵاهی... من پێم خۆش نییە تازە لێک جوێ بینەوە... تا ئەوەی پێی دەڵێن مەرگە و هادیموللەزات (هادم اللذات) لە یەکمان جوێ نەکاتەوە، پێم خۆش نییە، لێی جوێ ببمەوە، ڕاستییەکەی ئەوەیە. بەڵام بەڕاستی وەکو من، پاش گەڕانەوەشم ئیتر شێعری دڵداریم نەگوتووە و هەر مانایشی نەماوە بۆ من و، ڕەنگبێ بڕانی کەلیماتە. یانی، بەڕاستی کەلیمەم بۆ جوانی لەدەست چوو. ئیدی هیچم نەماوە پێی بڵێم. ڕەنگە ئەوەش مەسەلێک بێ، کە ئیتر من چ بڵێم... من کەلیمەی کلاسیکم لەبارەی شێعری کوردیدا پێ غەڵەتە، بەڵام لە شێعری ئەو ڕۆژەدا ئەوەی من لە بارەی ژندا دەڵێم:

بەڕیشی بۆزەوە سوجدەی دەبەم من بۆ جەمالی تۆ
ئەدی بۆچی دەیانگوت دار کە پیر بوو تازە دانایە

تازە ئیدی تەماشا دەکەم شتی وا لەتیفم نایەتەوە خەیاڵ و لەبەر وەی دەستم لێ هەڵگرتووە... بەهەزار زەحمەت توانیومە لەو بەینانەدا شێعرێک لەسەر حیجابی ئیسلامی بڵێم کە پێم وایە شێعرێکی خراپ نەبێ، ئەمما لەبەرم نییە ئەلعان بۆت بخوێنمەوە.

* ئەمە پیاو بۆ پرسیارێکی تر ڕادەکێشێ... بەڵام مەبەستم تۆ خۆت، وەکو مام هێمن، نییە. بەڵکو شاعیر بەگشتی، ژن هێنان بەلای تۆوە چۆنە، یەعنی شاعیر دەبێ ژن بهێنێ؟!

– وەڵڵاهی، کاکە، ئاخر وەکو عەرزم کردی، من پێم وایە هێندێ کەس، دەگەڕێمەوە بۆ پرسیارەکەی تۆ، هێندێ کەس پێی وایە ئەگەر ژنی هێنا دادەمرکێ و، هێندێ کەس... من بۆ خۆم ئەگەر ژنم هێنا بوومە شاعیر، بەڵام نازانم خەڵکی دیکە چۆنە؟

* تۆ پێت وانییە مامۆستا گۆران پاش وەی دایکی ڕووناکی بوو (دەبێ مەبەستی دایکی هێرۆ بێ، نەک دایکی ڕووناک – ف.ش) ئیدی شێعری دەربارەی جوانیدا کەم کوتووە؟!

– جوانترین شێعرەکانی ئەوانەن کە لە بەینی ژن هێنانەکانی و دوای ژن هێنانەکانی گوتوونی...

گوتوویەتی...

– بەڵێ...

* نازانم، چونکو تاریخیان نییە... بەداخەوە شێعری مامۆستا گۆران عەیبێکیان هەیە کە پیاو نازانێ... بیستوومە ژنە عەرەبەکەی زۆر جوان بووە، من کە نەمدیوە. پێت وا نییە دامرکابێ پاش وەی ژنە عەرەبەکەی بووە؟!

– وەڵڵاهی، وەک تۆیش باست کرد، نازانم، یانی لەبەرئەوەی تاریخەکەی پێوە نییە، پیاو نازانێ...

* بەڵێ... بەڵام من شاعیرێک دەناسم، ئەلعان دەتوانم لێرە باسی بکەم، ئەمما پێم خۆش نییە لە زمان منەوە، ئەوە بکوترێ بۆ خۆت قسەی لەگەڵ دەکەی. ئەمن پێم وایە مامۆستا هەژار لەگەڵ ژنی هێنا ئیتر شێعری جوانی نەگوت. لەگەڵ ژنی دووەمی هێنا شێعری عاشقانەی جوانی نییە... بەڵێ، لەبەرەو موکریاندا، کە دووربۆتەوە، بۆ ماوەیەکی لە براژنم دووربۆتەوە، برێک شێعری عاشقانەی جوانی تێدا هەیە، کە ئەویش بۆ ماوەیەکی موختەسەر بووە. یا لە بابا هەژاری موکریانیدا برێک عاشقانە شێعر دەڵێ، بەڵام تۆ پێت وا نییە زۆربان تەقلیدین؟!

– وایە... ڕاستە...

* بەڵێ...؟!

ڕاستە وایە

– بەڵێ... و من لەبیرمە کە هەژارێکی زۆر منداڵ پێش وەی ڕەنگبێ ئەو شێعرانەی لە ئاڵەکۆکدا بلاوبووبنەوە، پێش وەی ژن بێنێ دەیتوانی شێعری عاشقانە بڵێ...

چاوت کە گۆشەدارە وەکو ڕۆژی نیشتمان
پەیدا دەکا هەرایەکی لەو کوردەوارییە

ئەو شێعرەی زەمانی زۆر منداڵی مام هەژارییە، زۆریش جوانە. ئەوە مەربووتە بەئەو ڕۆژەی کە لە پشتی گۆڤاری نیشتماندا چاپ دەکرا، تەماشا دەکەی ئەو شێعرەی زۆر جوانە...

* وایە...

– بەڵێ...

* ئەم دوو سێ پرسیارەی دوای هەستێکی وا بەپیاو دەدات، وەک بڵێی شاعیر، کۆمەڵێ قانوون هەیە کە دەیگرێتەوە، یا کۆمەڵێ چوارچێوە هەیە کە تەنیا بۆ شاعیرە و ڕەنگە بۆ خەڵکی تر نەبێ. من بەش بەحاڵی خۆم ئەوەندە باوەڕم بەوە نییە قانوونی تایبەتی هەبێ بۆ شاعیر، کە خەڵکی دیکە نەگرێتەوە.

– بەڵێ...

* بەڵام، بەهەرحاڵ، دیسان یەک دوو پرسیاری لەو بابەتەت لێ دەکەم. بەلای تۆوە پێوەندی نێوان شاعیر و ئازادی چییە و... چۆنە؟ ڕەنگە وا ڕاستتر بێ بڵێین نووسەر و ئازادی، چونکە مەسەلە تەنیا شاعیر نییە... (ئەگەر ئەم پرسیارەم ئەمڕۆ بکردایە دەمگوت هونەرمەند و ئازادی – ف.ش).

– بەعەقیدەی من... بەڵێ... ئەفسووس... لەوەتی من قەڵەمم بەدەستەوەیە قەتم هەست بەئازادییەک نەکردووە کە قەڵەمی خۆم بەکەیفی خۆم بەردەم... پێم وایە قەید و قیوودێک هەمیشە هەیە کە شاعیر یا نووسەر ناتوانێ ئەو ئازادییەی حیسسی دەکا...

هەرچی دەکەم ئەو خەیاڵەی پێی مەستم (لەڕاستیدا – هەرچەند –ف.ش) بۆی بێتە سەر کاغەز. سەیرە... ئێوە پێتان وایە شاعیرەکانی غەربی یا ئەوروپایی، نووسەرەکانی غەربیش توانیویانە بەو هەموو ئازادییەی، بەرەڵلایی، یا... نازانم چی شێعر بنووسن...؟ ڕەنگبێ هەموو کەس پێی وابێ ئیعترافاتی ڕۆسۆ زۆر سەریحە.

بەڵام تۆ فکر دەکەیەوە ڕۆسۆ شتی شاردۆتەوە یا نە؟! من پێم وایە زۆر شتی شاردۆتەوە... لە هەموو کەس سەریحتری نووسیوە، بەڵام ئایا شاعیرێک ئینسان نییە؟! ئینسانێک جارێک، بڵێی ڕۆسۆ، دەعومری خۆیدا جارێکی زگەشۆرەی نەگرتبێ... تۆ تەواوی ئیعترافاتەکەی بخوێنەوە، قەت باسی وەی تێدا هەیە...؟! (پێ دەکەنێ)...

– جوانە...

– کەوابوو، کاکە بەڕاستی قەت ئەو ئازادییەی کە ئیدەئالە بۆ شاعیر و نووسەر... بەتایبەتی شەرقی، ئیدی بۆ خۆت دەزانی شەرق ئەوپەڕی... بەعەقیدەی من، ئەو ئازادییە، هەڵنەکەوتووە. جا ئەو جار بۆ من پترە، چونکو من...

– بەڵێ... لەپێش هەموو شتێکدا چونکو کوردم... ئەو جارەکانە ماوەیەکی دوور و درێژ، خۆت دەزانی... ئەوەشت با پێ بڵێم، ئەگەر نەکەوتبامە عێراق و، چاپەمەنییەکانی عێراق شێعرەکانیان بۆ چاپ نەکردبام و هەر دەمەتبووعاتی حیزبدا چاپ کرابایە. زۆر لە شێعرەکانم دەفەوتان. من ناڵەی جوداییم دەدا بەئۆرگانی حیزبەکەمان، دەیگوت بەمن چ مەربووتە تۆ مەشرووب دەخۆیەوە یا نە... (هەموو پێ دەکەنن)... و ڕەنگبێ لە ناڵەی

جودایی چاتر من شێعرێکم هەیە بەنێوی (سووڕی دەوران)، بەڕاستی هەر لە ناڵەی...

... ناڵەی جوداییدایە...

تێیدایە...

* بەڵێ...

– من لەوێدا پێشبینی ڕووخانی شام کردووە... دوو سێ ساڵ پێش ڕووخان... پێم وابوو...

بەئەفسانەی دەزانن سووڕی دەوران
غولام و ورتکەخۆری دەرکی گەوران
بەڵام ڕۆژێک دەبێ دەوران بدا سوور
لەبەر گەوران نەبێ پشتی خەڵک کوور

* ببوورە... پێش ئەوەی بچمە سەر پرسیارەکەی تر...

– بەڵێ... من لەوەیدا زۆر...

* بۆچی پێت وایە ئەمە پێشبینییە؟! خۆ هەر زۆر کەس وای وتووە و واش دەڵێ کە زۆرداری نامێنێ، هەر دەبێ بڕووخێ و... یانی بووە بەقسەیەکی کە هەموو کەس دەیڵێ... (هەموو پێ دەکەنن)...

– وەڵڵا... ئەلعان ئەوەیە، ئیدی... من حەیاتم داوەتێ، خەڵکی دیکە... ئی خەڵکی دیکە با بردوویەتی... (پێ دەکەنێ)... بەڵێ، ڕاستە... ئەوە مەسەلەیەکی دیکەیە، بەڵام من دەمزانی کە زۆردار هەر دەڕووخێ... بەڕاستی هێندە نیزیکیشم پێشبینی نەکردبوو... ئەم ڕۆژانە برایەکی عێراقیم دی، گوتی ئەتۆ وەسیەتنامەیەکت لەکن خوشکەکەی من هەیە، کە وەسیەتت کردووە، نووسیوتە کە ئەگەر مردم چی لێ بکەن. یانی من پێم وابوو لە کوردستانی عێراق دەمرم و تازە کوردستانی ئێران نابینمەوە... یانی ڕووخانی ئەو زۆردارەی بڕێک دوورتر بوو... پێم وابوو دوورترە... بەڕاستی ئینقلابی ئێرانی وەکو من دەخەیاڵی خۆمدا پێشبینیم کردبوو، پێم وانەبوو وا هاسان و وا زوو ئیمپریالیزمی پاشەکشە دەکا... ئەگەرچی ئێستاش نەیکردووە، بۆ خۆت دەزانی... ئەوی زوڵم و زۆرە هەر دەیکا، بەڵام نیوە بەزیوێکی، بەڵکە بەزیوە ئیدی...

* دیسان یەکێ لەو شتانەی کە زۆر باسی لێوە دەکرێ، شاعیر و سیاسەت، یا نووسەر و سیاسەت. تۆ پەیوەندی ئەو دووانە چۆن دەبینی؟! سیاسەت شێعر ناکوژێ؟

– وەڵا بەعەقیدەی من، زۆر زەرەر دەدا لە شاعیر، زەرەری زۆر گەورەش دەدا،

موقەییەدی دەکا، بەڵام بۆ کوردێک چ بکا؟! پێی وایە ئەوەش ئەرکێکە لەسەر شانی کە دەبێ بۆ ڕزگاری خۆی هەوڵ بدا... ئەمن لە وڵاتێکدا کە ژیانێکی نەتەوایەتی سەربەخۆم هەبا، پێم وایە قەت نەدەچوومە ناو سیاسەتەوە. یانی من پێم وانییە ئەدەب لە سیاسەت دووربێ... ئەوە شتێکی سەیرە... کە هەر کەس دەتوانێ نەوعێک لە ئەدەب بۆ خۆی هەڵبژێرێ... و ئەدەب، هەموو ئەدەبێک، کەم و زۆر لە خزمەتی سیاسەتدا هەر هەیە، بەڵام خۆبەستنەوە بەحیزبێک زۆر زەرەر لە شێعر دەدا. تۆ ڕەنگ بێ هەموو ژمارەکانی ڕۆژنامەی کوردستانت، کە لە عێراق دەردەچوو و، ئێمە دەرمان دەکرد، هەمووت...

* بینیومە... بەڵێ...

– بینیوتە و، لەوێ کەم شێعری من دە ڕۆژنامەدا چاپ کراوە. ئەو شێعرانەی بێ ئیمزان زۆریان هی منن ئیدی. ئەو دەمەی من حەقم نەبوو هێمنیان لەبن بنووسم. ئەگەر ڕۆژگارێکی «تاریک و ڕوون» بڵاو نەبووباوە تۆ نەتدەزانی «گەرمەشێن» هی کام شاعیرە، یا «کاروانی خەبات» هی کام شاعیرە، جا وەرە بەدوایدا بگەڕێ. دەبێ کێ بێ «کاروانی خەبات»ی گوتبێ، دەبێ کێ بێ «ئارەق و تێن»ی گوتبێ... مەسەلەن شێعرێکی کە من بۆ تەرمی حاجی قادری کۆییم گوتبوو، ڕۆژنامەکەی خۆمان حازر نەبوو چاپی بکا ئیدی. دەیگوت تۆ تازە ئاشکرابووی و شاعیری ئەو شێعرەی، ئێمە دەمانەوێ شاعیری ئەو شێعرە ئاشکرا نەبێ. تەنیا شێعرێ کە من بەتەواوی، وەکو خاتیرەیەکی، لەززەتم لە شێعری خۆم بردووە، چونکو تەئسیری ئانی کردۆتە سەر خەڵک، ئەو شێعرە بوو کە من بۆ تەرمی حاجی قادری گوتوومە، بۆ کۆتەڵی حاجی قادر گوتم. لەو کۆبوونەوەی کۆیەدا، کاکە، تەئسیری ئانیی هەبوو لەسەر خەڵکەکەی کە لەوێ بوو. زۆرم ئەودەمی خۆ خۆشویست کە دەتوانم شێعرێکی وا بڵێم...

بەڵام شاعیری کورد، وەک گۆران دەیگوت:

لەپێش هەموو شتێکا چونکو کوردم
چۆلەکەی ناو هەزاران داوی وردم

* هەرچۆنێ بێ، خۆ دەبێ کوردایەتی بکا...

– بەڵێ...

* کوردایەتی لە پارتایەتی جیا دەکەتەوە؟!

– نەخێر... ئەوەیە عەرزت دەکەم... بەڵام پارتێک کە لە خزمەتی کوردابێ. وەختێکی من پارتێکم دیت کە لە خزمەتی کوردا نەبێ، ئیدی بۆ دەبێ جاش بم کە من دەخزمەتی ئەو

پارتییەدا نەبم؟! من دەتوانم لە ڕێگایەکی دیکەدا خزمەتی ئەو کوردە بکەم. بەداخەوە سەرکردەکانی مە زۆر بێ ئینسافن، پێیان وایە هەر کەس دەگەڵ وان نەبێ دوژمنی وانە...

* بەڵام ئەگەر مەسەلەکە لەو چوارچێوەیە ببەینە دەرەوە کە مەبەست هەر تۆ یا شێعری کوردبێ، با هەر باسی شاعیر بەگشتی بکەین... ئایا شاعیر پێویستی بەوە هەیە لە ژیانیدا فەلسەفەیەکی هەبێ؟ خۆی بەفەلسەفەیەکەوە ببەستێتەوە؟!

– نەوەڵڵا... من زۆرم فەلسەفە لە شێعردا... خۆش ناوێ. من پێم وایە شێعر هەر ئەوەیە کە ئیحساساتی ئەو ئینسانەی بێ کە خۆی پێ شاعیرە... بەڵام وا دەبێ هێندێک هەن شاعیری باش کە فەلسەفە بەئەندازەیەکی باش دێننە بەرهەم. عەرزت دەکەم مولاحەزە بفەرموو فەلسەفە ناسکی شێعر دەکوژێ. حاجی قادری کۆیی ئەو شاعیرە مەزنەی ئێمە ئیتر ویستوویەتی فەلسەفەی کوردایەتی، ڕزگاری کورد، بخاتە چوارچێوەی، چونکو وەسیلەیەکی دیکەی نەبووە ئەو بیروڕای خۆی بەکورد بگەیەنێ، ئیللا شێعر نەبێ، یەعنی نەزم نەبێ... لەبیرت نەچێ... من شێعر و نەزمیش فەرق دەکەم... حاجی قادر ئەگەر تەماشا دەکەی... تەماشای شێعرە غەرامییەکانی دەکەی شاعیرێکی تەواو بووە... بەڵام وەختێکی تەماشای شێعرە سیاسییەکانی دەکەی ئیدی گوێی نەداوەتە جوانی شێعر، هەر ویستوویەتی ئەو پەیغامەی پێیەتی، ئەو ڕیسالەتەی پێیەتی بەخەڵکی ڕابگەیەنێ. تەنیا کەسێکی کە من پێم وایە فەلسەفەشی هەبووە و شێعریش... حافزی شیرازییە، بەعەقیدەی من لە عەینی حاڵدا شێعرەکانی یەکجار زۆر جوان و پڕ مەعنان، شێعریشن، فەلسەفەیەکی زۆر گەورەش لە شێعرەکانیدا هەیە. نوێخوازییەکی زۆر گەورە لە شێعرەکانیدا هەیە کە ئێستاش بۆ من نوێن. مولاحەزە بفەرموو پاش نیزیک بەحەوتسەد ساڵ شێعرەکانی نوێن، ئەوڕۆکانەش نوێن... کەچی (مەسنەوی) کە بەلای ئێمەوە زۆر کتێبێکی گەورەی فەلسەفی یا عیرفانییە، هەریەک شاعیر کوتوویەتی... دیوانی شەمس و مەسنەویش هەر شاعیرێک کوتوویەتی. لە دیوانی شەمسدا لەباری قالب و کەلیمات و ئەوەدا زۆر گەورەترە، بەڵام لە مەسنەویدا فەلسەفەکەی گەورەترە... نازانم... لێرەش دەبێتە دوو ئینسان لە جێگایەکی توانیویەتی قالبی جوان، کەلیماتی جوان، فکری جوان لە شێعری خۆیدا بگونجێنێ. دەمەسنەویدا زۆری گوێ نەداوەتە قافیە و وەزن و کەلیماتی جوان، هەر ویستوویەتی فەلسەفەکەی نیشان بدا، عیرفانەکەی نیشان بدا...

* باشە ئەم ئیمتیازە بۆ تەنها دەدەیت بەحافز خۆ شاعیرە سۆفییەکان، بەگشتی یا بڵێین ئەدەبی سۆفی، ئەگەر هەمووشی نەبێ، ئەوا بەشێکی زۆری، شتی زۆر جوانیان وتووە، ئەوجا سۆفیگەری نەک هەر لای ئیسلام بەڵکە ئەوەی بەزمانانی ئەوروپایی پێی دەڵێن

Mysticism دەورێکی گەورەی لە ئەدەبدا بینیوە...

– جا ئەوە سەیرە کە منیش بەخیلافی، بەپێچەوانەی هەموو کەس حافزم پێ سۆفی نییە.

* من مەبەستم بەستنەوەی فەلسەفەیە بەشێعرەوە...

– بەڵێ...

* خۆ سۆفیزمیش...

– بەڵێ بۆ خۆی فەلسەفەیەکە. جا ئەو جار بێینە سەر ئەوە. ئەگەر بێینە سەر سۆفیزمیش... هەن، شاعیری وا کە بەڕاستی سۆفیزمیان لە شێعردا زۆر جوان کوتووە، وەکو مەحوی خۆمان... یا مەولەوی خۆمان، سەید عەبدولڕەحیمی مەولەوی بەڕاستی توانیویەتی؛ سۆفیزمی بەشتێکی مومتاز دەزانم، دەنا دیوانی شاعیرەکانی دیکەی فارسیش هی وای زۆر تێدایە... سەنایی باس دەکەی، عێراقی باس دەکەی، بەڕاستی ئەوانەش زۆریان هەن، شاعیری زۆر بەرز، سۆفیزمیان زۆر چاک هێناوەتە ناو چوارچێوەی شێعرەوە... بەڵام حافیز من پێم وایە زۆر بەرزترە لە سۆفیزمیش، پێم وایە عارفێکی زۆر گەورەیە کە دەڵێ:

بیا تا گل برافشانیم و می در ساغر اندازیم
فلک را سقف بشکافیم و طرح نو در اندازیم
اگر غم لشکر انگیزد که خون عاشقان ریزد
من و ساقی بهم سازیم و بنیادیش براندازیم

کوا ئەوە لەگەڵ شێعری سۆفییەکی وەک یەک دەچێ، ئەوە شێعرێکە نازانم لە کوێیە. هەتا مەسەلەن خەڵک پێی وایە... خەییام زۆر مەشهوورە، کەچی، من سەیرە کە هیچ... پێم وایە خەییام نە فەلسەفەی هەبووە و نە هیچ... پێم وایە شک و دوودڵی و تەردیدێک لە شێعرەکانیدا گونجاوە، کە بۆ خۆشی ئینسانێکی شەککاکە، کە نازانێ... من فەلسەفەی خەییامم هیچ بەلاوە فەلسەفەیەکی عەجایب و غەرایب نییە. ئیدی ئەوە عەقیدەی شەخسی خۆمە. خەڵکی دیکە نازانم تۆ چ بەراوردێکی لەوەی دەکەی کە من فەلسەفەی خەییامم زۆر پێ فەلسەفەیەکی سەیر نییە.

* ئەی جەلالەددینی ڕوومی؟ تۆ لە باشترین شێعرتا کە ناڵەی جودایییە، لە دوو شوێنا پەنات بردۆتە بەر جەلالەددینی ڕوومی... بۆچی؟

– بەڵێ... من پێم وایە عارفێکی یەکجار زۆر گەورەیە...

* لەبەر عارفییەکەی یا لەبەر شێعرەکانی؟

– عەرزت دەکەم... عەرزم کردی لە شەمسدا... لە دیوانی شەمسدا شاعیرێکی زۆر گەورەیە... لە مەسنەویدا ئەو شاعیرە نییە، یان ساحیبی ئەو قالبە کە لەوێدا ئیستیفادەی لێ کردووە، ساحێبی ئەو کەلیماتە جوانانە نییە کە لە شەمسدا، لە دیوانی شەمسدا باسی کردووە. مەسەلەن «خود» و «بەد – بد» کە ئێمە ئەلعان تەلەفوزی دەکەین، زۆر جاری کردۆتە قافیە، کە ئەودەمی زۆر عەیب بووە، بەڵام گوێی نەداوەتە قافیە... ئەگەر تەنیا موقەدیمەکەی کە من... منیش هەر زۆر لە موقەدیمەکەی موتەئسیرم: بشنو از نی چون حکایەت می کند.

کاکە، ئیدی ئەوە... ئەلعانیش ئەمن هەر تێیدا حەبسم... لە موقەدیمەی بەولاوەتر ناچم... پێم وایە موعجیزەیە، شێعر نییە... لە موعجیزەش گەورەترە... بەڵام لە دیوانی شەمسدا کە دەڵێ... تەماشای ئەو شتە جوان و تازەی، کە ئەلعانیش هەر تازەیە:

دی شیخ با چراغ همی گشت گرد شهر

کز دیو و دد ملولوم و انسانم آرزوست

لەو دەمێوە لە ئینسان دەگەڕێ، ئێمە ئەلعانیش لە قەڕنی بیستەمدا... ئاخر و ئۆخری قەڕنی بیستەمدا هەر لە ئینسان دەگەڕێین...

* بەڵام دێوجین، ئەوەی یۆنانی، پێش ئەو، دەڵێن بەچراوە دەگەڕا، دەیگوت لە ئینسان دەگەڕێم...

– بەڵێ... ئیدی ئەو... بەڵام ئەو خستوویەتە ئەو زوبانە جوانەوە... لە ئینسان دەگەڕێ... بەڕاستی لە ئینسان دەگەڕێ...

* باشە پێت وانییە ئەم ئیعجابەی تۆ، ئەم خۆشویستنەی تۆ، بۆ جەلالەددین مەسەلە ئەوەیە تۆ زیاتر فارسی دەخوێنیتەوە...

– بەڵێ... جا من چ بکەم... غەیری فارسی و کوردی چی دیکە نازانم... زبانی دیکە نازانم غەیری فارسی و کوردی و... کوردییەکانیشمان... بەخوای... کاکە... مامۆستای وا هەیە دەڵێ... مێژووی ئەدەبی شەش هەزار شاعیرم کۆ کردۆتەوە، بەڵام ئەمن هەرچەند دەیانبژێرم هەر قامکەکانم بەسن بۆ شاعیرە گەورەکانمان... بۆ شاعیرە گەورەکانی پێشوومان و لەنێو لاوەکاندا دەبینم شاعیر هەن و ئەمما ئیدی وێستا کاڵ و وێستا مەجالیان نییە شێعر بلێن و... چووزانم، هەزار دەرد و گرفتاری کە بۆ خۆت دەزانی بۆ شاعیری کورد هەیە. بەڵام شاعیرە گەورەکانی مە... مامۆستا عەلائەددین سەجادی، هێندەی گڵ لەسەر

وییە، هێندە عومری لاوەکانمان بن کە دەیانەوێ مێژووی ئەدەبی کوردی ئینشائەڵڵا بنووسن... ئەو کتێبە زەلامە، پێم وایە دوازدە شاعیرە باسیان دەکا، کە هیچیشیانی نەتوانیوە بەخەڵک بناسێنێ ئەوەیە کە... کاکە چ بکەین... لەبەر وەی ڕوو دەکەمە ئەدەبی فارسی، بڵێم چی، ئەدەبی فارسی ئەدەبێکی دەوڵەمەندە.

* تۆ باسی حافز و مەولانات زیاتر کرد، ئەدەبی فارسی هیچی تری تیا نییە؟!

– هاه... شاعیری زۆر گەورەی تریش هەیە... مەسەلەن گەنجەوی، کە کەسیش نازانێ میللەتی چییە.

* دەڵێن کوردە...

– کورد دەڵێ کوردە، چونکو دایکی:

گر مادر من رئیسە ء کرد

مادر صفتانە پیش من مرد

ئەوە گومان لەوەیدا نییە دایکی کوردە. ترکیش دەڵێن ترکە، چونکو قەبری لە گەنجەیە و ژنێکیشی هەبووە بەنێوی «ئافاق» ترک بووە. بەڵام من عەقیدەم وایە نە لاوانەوەی رەئیسە خانمی دایکی کردوویەتییە کاژیک (پێ دەکەنێ)، نە ئافاق خانم کردوویەتییە پانتورکیست، نە... پیاو نازانێ بابیشی کێیە و بەڕاستی... بۆ خۆی... ناوی دەبا، بەڵام میللییەتەکەی ناڵێ بۆ خۆشی بەمیللییەتی نەنازیوە، وەک فیردۆسی دەڵێ:

بسی رنج بردم در این سال سی

عجم زندە کردم بدین فارسی

بەعەقیدەی من ئەو عەجەمی زیندوو کردۆتەوە بەپێنج گەنجەکەی، بەڵام نەیگوتووە زیندووشم کردۆتەوە... بەزمانی فارسی چاک دەردەبڕێ. ڕەنگبێ تورکیشی زانیبێ، تۆ پێت وایە پیاو دایکی کوردبێ و کوردی نەزانێ، بەعەقیدەی من زانیویەتی...

* دەبێ زمانی دایکیشی زانیبێ...

– ژنیشی کورد (بێگومان مەبەستی مامۆستا هێمن تورکە، نەک کورد. ف.) بێ، ئیدی چۆن، چۆن نازی ئەو خانمەی هێندەی خۆشویستووە... پێم وانییە بەلاڵی ئەویش ڕازی بکات... بەزبانی بەینەلمیلەلی (بین المللی) ئەوە کوا جێبەجێ دەبێ (پێ دەکەنێ)... بەڵام «فارسی» پێی وا بووە موناسیبترە بۆ شێعرەکەی، بۆ ئیحساساتەکەی. و لە هیچ کوێ ناڵێ من بۆیەم ئەو شێعرە بەفارسی گوت پێم وایە فارسی چاترە لە تورکی یا لە کوردی. بەڵام تەواوی ئاسارەکەی، حەتتا بۆ نموونەش ئێمە نابینین ئەم کابرایە میسرەعێکی کوردی

کوتبێ، وەکو هێندێک بۆ خۆت دەزانی، شاعیرەکانی مە، هی قەڕنی، نۆزدەمان، بۆوەی کە بلێێ فارسی دەزانین، ئەقەللەن... باوەڕ بفەرموو وەختێکی دیوانی مەحوی بڵاوبۆوە من زانیم مامۆستا گۆران فارسی باش نەزانیوە، چونکو کاکەی فەللاح بۆی گێڕامەوە کوتی: مامۆستا دەڵێ ئێوە شێعرەکانی مەحوی مەعنا نازانن، هونەری مەحوی لە فارسی گوتنەکەیدایە، وە حاڵێکی من دەزانم، فارسییەکانی، بەداخەوە، هەر کاوێژی کوردییەکانێتی (پێ دەکەنێ)... وە لە کوردییەکەیدا زۆر چاکی پتر دەربڕیوە، کەوابوو...

* ئەی مەولانا فارس بوو، تورک بوو، چ بوو، بەلای تۆوە؟!

– وەڵڵاهی، کاکە، ئەویش... بڕوا... نازانم... لە بەڵخەوە هاتووە، بەڵخیش ئەو دەمی... فارسی زوبانێکی... ڕەواجی هەبووە، نووسین بەفارسی بووە، تۆ بۆ خۆت، کاکە فەرهاد، پێت وایە تاران بەقەد سولەیمانی تۆ فەرەیدوون و ئیرەج و نازانم گەرشاسب و... ئەوی تێدان... ئەسفەندیار و... وەڵڵاهی ڕەنگبێ، تاران بەقەد سولەیمانی سی ساڵ لەوەی پێش ئەسفەندیاری تێدا نییە... ئەدەبی فارسی ڕۆییوە کاکە... ئەدەبی فارسی ڕۆییوە، وای لێ کردوون کە پادشایەکانی عوسمانی، کە بۆ خۆت دەزانی خەلیفەکانی عوسمانی ویستوویانە، هەمیشە شەڕیان بووە لەگەڵ فارس، کەچی بەفارسییان شێعر گوتووە بۆ خۆیان. من زۆر بەزەحمەت، لە بولغاریا بووم، فێری ئەو خەتە عەجایب و غەرایبەی بووم کە ئەوان پێیان دەنووسی، بۆ ئەوەی تابلۆیەکی بخوێنمەوە. ڕۆژێکی بەبەر دەرکێکدا ڕۆیشتم، تەماشام کرد لێی نووسراوە «مەیخانە» ئەوپەڕی تەعەجوبم کرد، گوتم کاکە مەیخانە چ دەکا لە بولغارستانێ؟! تەماشا دەکەم لێرەڕا ڕۆییوە، چۆتە تورکیە و لە تورکیەڕا، لەگەڵ تورکان چۆوەتە بۆ بولغارستان و لەوێ بە«باڕ»ێ کە تەواوی ئەوروپایی دەڵێین باڕ...

* لەوێ بۆتە مەیخانە...

– لەوێ بۆتە مەیخانە... کەوابوو ئەدەبی فارسی ڕۆییوە ئیدی... ئێمەی کورد، سەیرە، دیوانی خانای قوبادیت نازانم بەنەزەر گەییوە یا نا؟ ئێستاش، ئەمن مەم و زینێکی کۆنم، ئەلعان، لێرە لەکن ڕەفیقەکەت هەیە، کە ئەودەمی هەمزە بڵاوی کردۆتەوە، سەر بەحسەکانی هەموو بەفارسی نووسیوە...

* ڕاستە...

– کەوابوو ئێمە پێمان وا نەبووە کوردی... بابی مە پێی وا نەبووە کوردی نەسری پێ دەنووسرێ. هەر پێی وابووە شێعری مومکینە پێ بکوترێ، ئەمما نەسری نابێ پێ بنووسرێ، حاڵێکی ئەمە دەزانین کە بەڕاستی دەتوانین پەخشانی زۆر بەرز بەزمانی کوردی

بنووسین. من «شازادە و گەدا»م لە فارسیڕا، دیارە، تەرجەمە کردووە، هی مارک تۆینی. لەبیرمە بەموتەرجیمە فارسییەکەی، کە بەڕاستی جێی فەخری ئیران، وە ناتوانم بڵێم جێی فەخری کوردە، با وجوودی کە کوردە، چونکو خزمەتی بەزمانی فارسی پتر کردووە، بەداخەوە. کوردی وا باش نازانێ ئەگەرچی کوردیش دەزانێ، ئاغای محەمەدی قازی، کە ئەگەر ئینشائەڵڵا ڕێت لە تارانێ کەوتەوە بەخزمەتی بگە، بەڕاستی پیاوێکی زۆر گەورەی کوردە... ئەو... نازانم لە چ زمانێکڕا وەری گێڕاوەتە سەر فارسی، منیش لەسەر فارسییەکەی ویڕا کردوومەتە کوردی. بەداخەوە ئێستاش چاپ نەکراوە. هەر لە عێراقیشم کردبووە کوردی. وە لێرەدا بەحسێکی دیکە دێتە گۆڕێ. من دەعەینی حاڵدا کە ناڵەی جودایییم دەگوت، بۆ ئەوەی کە بڕێکیش دڵی خۆم خۆش بێ و پێکەنینێک بێتە دڵم، شازادە و گەداشم تەرجەمە دەکرد کە کتێبێکی تەنز و... ڕۆژێکی عەرزم کرد، کوتم مامۆستا من شازادە و گەدام لەسەر فارسییەکەی تۆ تەرجەمە کردووە، دە زۆر جێگایاندا پێم وایە ڕەتم کردووە لە تۆ، بەڵام لە جێگای واشە زۆر دەست کورتم... کوتی – تەوازوعی فەرموو – فەرمووی تۆ نەخێر هەر چاترت کردووە. بەڵام واقعییەت ئەوەیە، لە جێیەکی من گەیشتوومە باسی هەژاری، فەقیری، نەداری، باسی هەژاری و فەقیری و نەداری و چارەڕەشی و بەدبەختی دەکەم، بەبێ شک چاکم کردووە، چونکو ئەوەندەم لە ئیختیاردایە و فرمێسک و ڕۆندک و نازانم چم لە ئیختیاردایە.

* لای فارس نەبووە...

– لای فارس نییە. بەڵام وەختێکی دەگەمە تەخت و تاج و پادشا و تالاری پادشایی و پەردەی پادشایی و سفرەی پادشایی، تەماشا دەکەم منێکی کە لەسەر کەوڵی ڕەق نانم خواردووە، چۆن دەتوانم، ئەو کەلیماتانەی لە کوێ بێنم کاکە... منێکی کە بەنان و ماست و لۆرک و شیرێژ پەیدا بووم، کوا دەزانم باسی خۆراکی پادشایانە بکەم و لەوێدا زەعیفم. من خۆم ئیعتراف دەکەم زەعیفم... لەباتی ئەعلا حەزرەتی قەدەر قودرەتی نازانم هومایونفەڕی نازانم چی، ئێمە هەمانە و نیمانە خاوەن شکۆیە (پێ دەکەنێ)، ئەویش دروست کراوە بۆ خۆت دەزانی.

* باسی نەسر و شێعر و ئەوەت هێنایە پێشەوە، باسێکی چاکە! زۆر کەس پێی وایە تۆ نەسرت لە شێعرت جوانترە!

– وەڵڵاهی منیش... هەر لە ئەوەڵی موساحەبەکەمدا کوتم، ئەگەر کورد نەبام، مەجبوور نەبووم ئیحساساتی خۆم بەشێعرەوە بەخەڵک ڕابگەینم، منیش پێم وایە نەسر نووسینم خۆشترە. وەنەبێ بۆ خۆم موخالیفی ئەو کەسانە بم کە وا دەڵێین.

* بێجگە لە ئەدەبی فارسی، ئەدەبی میللەتانی تر چی و چەندت خوێندۆتەوە، مەبەستم لە ڕێگەی فارسییەوە...؟!

– بەڵێ... هەر لە ڕێگەی فارسییەوە... وەڵڵاهی، کاکە، من تەقریبەن ڕەنگبێ دوو ساڵ بێ، موتالەعەم لە کەمی داوە، چونکو کاری دیکەم هەیە، بەداخەوە موتالەعەم کەمە، دەنا پێم وایە تەواوی شاکارەکانی ئەدەبی غەربی کە بەفارسی تەرجەمە کرابن خوێندوومەتەوە. مەسەلەن پێم وایە هیچی چیخۆف و تۆلستۆی و شۆلۆخۆف و ئەوە نەمابێ نەمخوێندبێتەوە.

* ئی دیستۆفسکی و شکسپیر؟!

– شکسپیر کاکە، من بەڕاستی لە شێعری تەرجەمە... شێعری شکسپیرم خوێندوونەوە، بەڵام من لە شێعری تەرجەمەکراو ئەو لەززەتە نابەم کە... وەختێکی هاملێت دەخوێنمەوە نازانم، بەڕاستی ناتوانم گەورەیی شکسپیرێک کە بۆ منی تەشریح دەکەن، بەو هاملێتەی... دۆنی ئارام دەخوێنمەوە و شۆلۆخۆفی وا دەناسم. وەختێکی جەنگ و سوڵحی تۆلستۆی دەخوێنمەوە، وەختێک ئاناکارنینای دەخوێنمەوە، وەختێکی چیرۆکەکانی جەک لەندەن و ئەوی دیکە، نێوی چییە پیاو!! (خوشەهای خشم) هی کێیە، نازانم، دەخوێنمەوە، بەڕاستی ئەو نێوە ئەوروپاییانەش هێندە ناخۆش دێنە بەر گوێی پیاوی نازانم بیانڵێم. ئەمما، بەڵێ شاکارەکانی ئەدەبیاتی غەربم هەموو...

* جۆن شتاینبێکی ناوە...

بەڵێ... بەڵێ... وەختێکی (خوشەهای خشم) دەخوێنمەوە دەزانم چی گوتووە... بەڵێ... بەڕاستی... باسی دۆمای کرد... ئەلیکساندر دۆما منی زۆر کێشا بۆ لای... دیارە بۆ خۆت دەزانی زۆر ڕۆمانتیکن نووسینەکانی. بەڵام بەڕاستی پیاوی بەزەوق دەکەن، یانی پیاو ناتوانێ... فێری خوێندنەوەی دەبێ... وەختێکی سێ چەوەندەری دۆمای دەخوێنییەوە ئیدی ناتوانی دەست لە خوێندنەوەی هەڵگری. پێم وایە حەتا من لەبیرمە بەجەوانی چیرۆکەکانی پۆلیسیشم دەخوێندەوە و زۆریشم بەلاوە خۆش بوو...

* شەرلۆک هۆڵمز و شتی وا...؟!

– بەڵێ... ئەوانەشم دەخوێندەوە و زۆریشم بەلاوە خۆش بوو. ئەم ڕۆژانە باسی ئەوانەم بەوانە کرد، دوایە دەستم بەخوێندنەوەکانی دۆما و نووسەرانی ڕۆمانتیکی فەرانسەیی... زیاتر ئەودەمی لە فەرانسەوە شت دەکرا بەفارسی... باوەڕ دەکەی تۆ، من (بینوایان)ی: فیکتۆر هۆگۆم لە سێ ڕۆژاندا خوێندبێتەوە چونکو ڕەفیقەکەم بەئەمانەتی دامێ، گوتی لە سێ ڕۆژان زیاتر نابێ و، هەمووشم خوێندۆتەوە و ئەلعانیش کە دەیکەمەوە، ڕەنگبێ چل

ساڵ ڕابردبێ بەسەر ئەو خوێندنەوەی مندا، ئەگەر دەیکەمەوە، تەماشا دەکەم دێتەوە بیرم، ئەودەمی هێندە بەدیققەتم خوێندۆتەوە. ئەلعان وا نیم، بەداخەوە، کتێبێکی دەخوێنمەوە لەبیرم دەچێتەوە. ئەمما بەمنداڵی خوێندوومەتەوە، بەجەوانی خوێندوومەتەوە، تازە ئیدی تازەگی بۆ من نەماوە.

* باش بوو هێناتە سەر باسی خوێندنەوە، تۆ چیت خوێندۆتەوە، چ دەخوێنیتەوە؟ یانی خوێندنەوەکانت زیاتر لە چ مەجالێکدان؟!

– وەڵڵاهی کاکە، من بەڕاستی عەلاقەیەکی زۆرم بەداستان هەیە، ڕۆمان هەیە...

* تۆ خۆت شاعیری و داستان زۆرتر دەخوێنیتەوە...

– زۆرتر دەخوێنمەوە... زۆر سەیرە، باوەڕ بفەرموو وەختێ دیوانی شاعیرێکم وەدەست دەکەوێ، لە پێشدا موقەدیمەکەی دەخوێنمەوە. پێم خۆشە لە پێشدا موقەدیمەکەی بخوێنمەوە تا بچمە سەر شێعرەکانی. پێم خۆشە بزانم نەسرەکە چۆن نووسراوە لە بارەیدا، ئەو شاعیرە چۆن بەمن ناسێنراوە بەڵێ، ڕۆمان و داستان دەخوێنمەوە. بەڵام تۆ نازانی بەڕاستی لە فارسیشدا، بێجگە لەوەی تەرجومە کراون، ئەمجار خۆشیان، فارسی بەڕاستی نووسەر و شاعیری گەورەیان هەیە، نووسەری گەورەیان هەیە. باوەڕ بکە ئەو بەینانە کتێبێکم خوێندەوە، (از صبا تا نیما) ئەدەبی کوردی لە بەینی دوو شاعیردا، شاعیرێک کە...

* ئەدەبی فارسی...

– بەڵێ... ئی فارسی...، بەڵێ... باوەڕ بفەرموو پیاو تەعەجوب دەکا، ئەو ئینسانە چەندەی موتالەعە کردووە بۆ نووسینی ئەو کتێبە، وە چۆنی توانیوە نەسر نووسەکان و شاعیرەکانی لە (صبا) وە تا (نیما) – پێم وایە قەرنێک یا قەرن و نیوێکی بەینە – هەمووی بەخەڵک ناساندووە. نە ئەوەی کە مەسەلا عیشقی هەمەدانی بابی نێوی سەید ئەبولقاسمی کوردستانی بووە، ئەوە موهیم نەبووە لە نەزەر ویدا، چی کوتووە ئەو کابرایە، ئەوە بۆ وی موهیم بووە، وە تەحلیلی کە ئەو کردوویەتی لەسەر ئەوە، کە بەداخەوە ئێمە وێستاش شتێکی وامان لە ئەدەبی کوردیدا نییە. ئەوەش هی چییە... من خودای نەخواستە، پێم وابێ کورد بێ ئیستیعدادە؟! نا... خودای نەخواستەش نییە، چونکو بڕوام بەوەی هەیە کە کورد بەئیستیعدادە، بەڵام مەجالی نییە کاکە. ئەلعان ئایە ئەگەر محەممەدی قازی مەجالی با، ئەو هەموو کتێبەی کە بەفارسی تەرجەمە کردووە – ڕەنگبێ بۆ خۆشی حیسابیان نەزانێ چەندی کتێب تەرجەمە کردووە – بەفارسی تەرجەمە دەکرد؟! نا... پێم وایە ئەگەر لە کوردستانێکدا با بۆ کوردی تەرجەمە دەکرد. وە ئەلعان تەسمیمی گرتووە کە ئەوی تەرجەمەی دەکا، حەددی ئەقەل حەول دا شتێ تەرجەمە بکا کە لەسەر

کوردی شت تێدابێ، کە ئەلعان کورد و کوردستانەکەی نیکیتینی لەبەر تەرجەمە دایە و ئەو ڕۆژانە پێم وایە، ئینشائەڵڵا دەگاتە دەستمان و ئەگەر منیش بمێنم یا بۆ خۆم تەرجەمەی دەکەمە سەر کوردی یا یەکی دیکە وادار دەکەم کە تەرجەمەی بکاتە سەر کوردی. یەکێک لە مامۆستاکان کتێبێکی بەعەرەبی... من نەمدی، ئەو دەمی چاپ نەکرابوو، گوایە، دەبێ پاش من چاپ کرابێ... قەتم لەبیر ناچێ و، ئەوە داخێکە لە دڵما. کوتم تۆ بۆ لەسەر ئەحمەدی خانی بەعەرەبی دەنووسی، خۆ وێستا کورد ئەحمەدی خانی نەناسیوە، بۆ بەعەرەبی دەناسێنی؟!... کوتی وەڵڵاهی کاکە ئەوە پوولی پتر تێدایە... باوەڕم پێ دەکەی، بۆ خۆم لێم بیستووە، ئایا من دەبێ چ بکەم ئەحمەدی خانی ناناسم وەکو... وەک ئەو دەیناسێ، یا وەک هەژار دەیناسێ، من نایناسم. وە لەبەری پاڕامەوە، کوتم بریا تەرجەمەت نەکردبا شێعر بەشێعر پێت ناساندباین... پێت ناساندباین خانی چییە، بەڕاستی خانی ناناسین، بەڕاستی نازانین چ بلیمەتێک بووە... بەخۆڕایی نییە کاکە، ڕەنگبێ لە جێگایەکی دیکەشدا نووسیومە کە کاکە ئێوە چ هەرا و هۆریایەکتانە. شێعر هەر بەکوردی بڵێین و کەلیمەی عەرەبی تێدا نەبێ و... خۆ بۆ مەم و زین دەبێ تەماشای قامووسی فیرووزئابادی بکەی تا لە کەلیمەکانی بگەی، بەڵام تا وێستا، بۆ خۆت دەزانی، بەچەند زمانی دنیایە تەرجەمە کراوە مەم و زین...

* بەزۆر زمان...

– بەڵێ... کەوابوو بەوەی کە: (سەرنامە بەنامی تۆیە ئەڵڵا) بەوەی پێم وا نییە خانی لەبەر چاوی دنیایە کەوتبێ، شاعیرێکی گەورەیە.

ڕاستە... خانی... ئەڵبەتە دوایی دێینە سەر خانی... خانی تەنیا شاعیر نییە، موفەککیرە، خاوەن بیرە، بیریارە، دەردی کاک مەسعوود دەڵێ... وە باوکی کوردایەتیشە...

* بەڵێ...

– یەکەم کەسە کوردایەتی کردووە و بەپرۆگرامیش کردوویەتی...

– بەڵێ بەپرۆگرامیش... وە من... با ئەوەشت عەرزکەم، کە کوردایەتی، یا ناسیۆنالیزم لە شێعری خانیدا، دیفاع لە هەژارترین، چارەڕەشترین قەومی دنیایە بووە، وە حەتا ئەو کەسانەی کە موعتەقید بەناسیۆنالیزمیش نین، ئەگەر لە موقابیلی ئەوەیدا، ئەگەر بڵێم ئەوە ناسیۆنالیستە زوڵمە... ئەوە ناسیۆنالیستی نییە... دیفاع لە...

* بۆ خۆت دەزانی... ئەو باسەی کە زۆر جار خەڵک وای باس دەکەن... شەڕی نێوان، یا بڵێین پێوەندیی نووسەر و ڕەخنەگر... تۆ چۆنی دەبینی؟! بۆ خۆت تەجروبەی خۆت لەو بارەیەدا چۆن بووە؟

– وەڵڵاهی، کاکە من، بەداخەوە، کەم ڕەخنەگری وام دیوە، کە لە کوردستاندا، لە خۆم ڕەخنەی باش بگرێ... بەڵام زۆر بڕوام بەڕەخنەگر هەیە. من پێم وایە ڕەخنەیە نووسەر و شاعیر دەکاتە نووسەر و شاعیر. وە هەر شاعیرێکی یا نووسەرێکی، لە ترسی ڕەخنەگر، دەستی بەقەڵەمەوە نەلەرزیبێ وەختی نووسینێ پێم وایە قەت ناگاتە... نازانم لە کوێدا خوێندوومەتەوە دەڵێ شاعیرێک بەڕەخنەگرێکی کوت، کوتی ئەمن دەچمە هەر جێگایەکی پەیکەری شاعیرێکی لێیە، بەڵام تا ئێستا پەیکەری ڕەخنەگرێکم نەدیوە لە هیچ کوێ. گوتی ئاخر لە سایەی ئێمەیە کە ئێوە...

* پەیکەرتان بۆ دەکرێ...

– پەیکەرتان بۆ دەکرێ... بەڵێ... من پێم وایە ڕەخنەگر زۆر باشە، وە بەداخەوە کورد... من... لە کوردستانی عێراق دەگەڵ مەتبووعات سەروکارم بووە، خەڵک زۆر دوژمنایەتی لەگەڵ پیاوی پەیدا دەکرد ئەگەر ڕەخنەی لێ دەگرت. تەنیا کەسێکی کە ڕەخنەیان لێ گرت و ڕەخنەیەکی بەعەقیدەی من بەجێش نەبوو، هی دڵشاد محەممەد ئەمینە لەسەر من. خۆی لێ شاردمەوە، ڕۆژێکی لێی گەڕام، ماچم کرد، کوتم کاکە گیان، تۆ بوویە باعیسی ئەو هەموو هەرایەی...

* لەسەر تاریک و ڕوون کرا...

– لەسەر تاریک و ڕوون... نەخێر، وەڵڵاهی بەکەیفی خۆتم لەسەر بنووسە... زۆریشم پێ خۆش بوو... ئەلعانیش هەر پێم وایە کە ڕەخنەگر زۆر زۆر دەورێکی گەورەی لە بووژاندنەوەی ئەدەب و فەرهەنگی میللەتێکدا هەیە.

* ئەی بڵاوکردنەوە چۆنە بەلاتەوە؟ زۆر کەس پێی وایە کە پیاو مەجالی هەبوو بڵاو بکاتەوە، شتی خراپیش دەڵێ... وای لێ دەکا، حەز لە بڵاوکردنەوە کردن وای لێ دەکا کە شتی کاڵ و کرچیش بخاتە سەر لاپەڕان...

– وەڵڵاهی، کاکە، ئیدی،... من هەر ئەو ڕۆژانەش دەگەڵ مامۆستا هەژار لەبارەی وەیدا موناقەشەیەکمان بوو. من پێم وایە هەموو نووسینەکانی ئەو کەسانەی دە پازدە کتێبیان نووسیوە، بەئەندازەی شێعری «شوکری فەزڵی»م بەلاوە موهیم نییە... هەر ئەو غەزەلەیشم لێ دیوە، ئەو پێنج شەش شێعرەی بۆ کوردی گوتووە. کار کە ڕووی ئێستە لە هەورازە سەرەولێژی نەکەی... (ڕاستییەکەی: ئیش کە ڕووی ئەمرۆ... ف) من پێم وایە کەم و پوخت زۆر چاکترە، وەک زۆر و... لەگەڵ زۆر و بۆری یەکجار موخالیفم. پێم وایە کەمی بنووسی و چاکی بنووسی باشە.

* سانسۆرت پێ چۆنە؟!

– وەڵڵاهی لێی بێزارم...

* سانسۆری سیاسی ئەڵبەتە...

– بەڵێ... بەڵێ... ئیدی... وەڵڵاهی لە هەموو نەوعە سانسۆرێکی بێزارم...

* ئەی هەندێ جار پیاو خۆیشی دەبێ بەسانسۆری خۆی...

– بەڵێ، لێی گەڕێ شاعیر بۆ خۆی، یا نووسەر بۆ خۆی سانسۆری خۆی بکا...

* باشترە...؟!

– باشترە... دەزانی، سانسۆر زۆر لە زەوق دەدا! لە حەتتا سانسۆری ئەخلاقی، حەتتا سانسۆری نازانم عەقیدەتی. بەعەقیدەی من لێی گەڕێ، پێی بلێ خۆت خۆت سانسۆر بکە نووسەر! نووسەرێکی عەقلی وەی نەبێ خۆی خۆی سانسۆر بکا حەیفە هەر قەڵەم بەدەسەوە بگرێ.

* یانی لە کوردستانێکدا ئەگەر تۆ وەزیری ڕاگەیاندن بی، چ دەکەی...

– وەڵڵاهی ئەگەر (پێ دەکەنێ)...

* کە ناشبێ...

– بەڵێ... دیارە... (آرزو بر جوانان عیب نیست)، لە فارسیشدا شتی وا هەیە... بەڵام قەت ئەوەی نابینم. ئەمما ئەگەر ببینم... ئیللا شتی خراپ نەبێ... ها... (پێ دەکەنێ).

* شتی خراپ چییە؟!

– شتی خراپ، لە باری ئەدەبییەوە ئەرزشی نەبێ، دەنا لە باری دیکەوە هەرچی دەیلێ من سانسۆری ناکەم. بەڵام کەسێکی بەڕاستی ئەرزشی نەبێ و بیەوێ خۆ بەسەر خەڵکیدا بسەپێنێ ڕەنگبێ (پێ دەکەنێ) نەیەڵم شتی وی چاپ بکرێ...

* ئەی باشە، باشتر نییە ئەوەش بکەوێتە بەرچاوی خەڵک و خەڵک بۆ خۆی بلێ تۆ خراپی...؟

– کاکە هێند دواکەوتووین، بەداخەوە. مامۆستا زەبیحی دەیکوت، بۆ خۆی هەزار جاری کوتووە، لە کتێبەکەشیدا نووسیویەتی. نووسیویەتی، من نامەیەکم لە بەروارەوە بۆ هاتووە، وەختێ کۆمەڵەی ژێ. کاف بووم، نووسیویەتی بەرواری...

* ئەوەندەی ئەوەندە...

– ئەوەندەی ئەوەندە... دەڵێ پەنجا ساڵە... من بۆ خۆم ئەودەمی بەتەئریخم زانیوە، پەنجا ساڵە خەریکم لەبیر خەڵکی بەرمەوە لەبیری ناچێتەوە. وە باوەڕم پێ بکە لەو نامانەی کە ئێستا بۆمان دێ، بۆ سروە دێ، ئەغلەبی بەرواری نووسیوە... بلێین چی... وەختێکی

غەڵەت هاتە گۆڕێ... نازانم بۆ ئەو کوردە ئەو نەخۆشییەی هەیە، شتی غەڵەتی چاتر دێتە بیر...

* تۆ، ئەڵبەتە، سانسۆرت تووش بووە، سانسۆری داگیرکەرانی کوردستان...

– تەواوی ژیانی خۆم من لەژێر سانسۆردا بووم...

* ئەی سانسۆری کورد...؟

– لەژێر سانسۆری کوردیشدا بووم.

* ئەوەیان چۆن...؟

– وەڵڵا، کاکە، ئەوەم دەتوانی ڕەفع بکەم. سانسۆری کوردم دەتوانی ڕەفع بکەم، بەوی دەوێرام. لەولایە، وەکو عەرزم کردی، وەختێکی ئەندامی حیزب بووم، سانسۆریان دەکردم، دەچووم لە جێگەیەکی دیکە بڵاوم دەکردەوە، یا ئەقەللەن دەمدایە دەسی خەڵکی...

* ئەی ئەو شێعرانەت کە بەبێ ناو لە کوردستاندا بڵاوت دەکردنەوە، مەبەستم لە ڕۆژنامەی کوردستاندا...

– بەڵێ ئیدی، ئەوە سانسۆرەکە بوو، بەڵام لە تاریک و ڕووندا شێعرێکم هەیە، کە دیارە ئەوەش دەبێ لەبیر نەچێ کە مەحەللییە. لە مەهابادا وەختێک کە من ئەو شێعرەم بڵاوکردەوە بەنێوی (ڕاوە بەراز)، ئەوەڵا شوجاعەتێکی سەیرم کرد، کە چەکی ڕاویان، تفەنگی ڕاویان لە هەموو کەس ستاندبۆوە و کە لە عێراق تەقە هەیە، نابێ لێرە تۆ تفەنگی ڕاوت بەدەستەوە بێ، من وێرام، بۆ خۆشم ڕاوکەر بووم، ئەودەمی، ئەو ئیحساساتەی خۆم بڵاو بکەمەوە. لەوێدا بڕێکیشم گاڵتە کردووە. لە کوردستانی عێراق ئەو شێعرەی من زۆری دەنگ نەداوە، بەڵام لە کوردستانی ئێران ئەو وەختی، دەنگێکی عەجایبی داوە، چونکو ئەوەڵا کەس نەیدەوێرا بلێ بۆ شا چەکی لە خەڵکی ئەستاندەوە. من ئەوەم بڵاوکردەوە، بەڵام دە لیباسی جەفەنگ و شتی وادا ونم کرد. حەتا وایان لێ هاتبوو زابتەکان، ئەفسەرەکان، ئەفسەرەکانی ڕاوکەر، بۆ خۆیان هەموو لەبەریان بوو، ئەوانی کورد. مەسەلا دەوێدا دەڵێم:

ئیتر مەحموود بانادا سمێڵی
سمێڵ بادانی پێ عەیبە بەدێڵی
کە ڕاوکەر بێ تفەنگ ئەڵبەتە دیڵە
لە هەمووان دێڵتریش مەحموود سمێڵە

لەوانەدا دوو سێ شێعری وای تێدا بوو کە پساوە، ئەلعان دێمەوە، پاش ئەوەی

هاتوومەوە مەهابادێ، پێم دەڵێن بۆ ئەو شێعرەی تێدا نییە. خەڵکی مەهاباد لەبەریان ماوە، بەڵام سانسۆری حیزب ئەو شێعرانەی لێ پەڕاندن. هەرچی حەولم دا کە باوکم ئەقەللەن نوختەیان لە جێگا دانێن... گوتیان نا. کەچی شێعرەکە لەبیر خەڵکی ماوە. ئەوە سانسۆری حیزب بوو کە ئەمە کەلیمەی سووکی تێدایە. برێکم گاڵتە کردبوو، دوو سێ کەلیمەی، ڕەنگبێ، دەگەڵ ویقاری (ئەلفەکە بەشێوەیەکی گاڵتە ئامێز درێژ دەکاتەوە. ف) سیاسی یەکی نەگرتباوە، لێیان فڕێ داوە.

* ئێستە کە ئەندامی پارتی نیت، یا ئەندامی پارتییەک نیت، زۆرتر باسی سیاسەت و باشتر باسی سیاسەت دەکەی. ئەودەم بۆ نەتدەکرد...؟ لە تاریک و ڕوونیشدا وات نەگوتووە، یا پێشانت نەداوە کە سانسۆری حیزبیش و کوردایەتیش تەئسیری لێ کردووی...

– ئەوەش هەر سانسۆری حیزبە کاکە (پێ دەکەنێ)، مەگەر تاریک و ڕوون کێ بڵاوی کردۆتەوە؟! حیزب بڵاوی کردۆتەوە، خۆ من بڵاوم نەکردۆتەوە.

* ئەی ئێستە چۆن سەیری تەجروبەی سیاسی خۆت ئەکەی؟!

–قەرار وا نەبوو لە سیاسەت قسە نەکەین...؟!

* نا... مەبەستم ئەوە نییە بەدرێژی باسی بکەی، تەنیا وەک یەکێ لە تەجروبەکانی، سەرچاوەکانی شێعر لای تۆ، هەڵبەتە سیاسەتیش دەورێکی بینیوە. ئێستە چۆن سەیری ئەو ژیانە دەکەی کە لە سیاسەتدا بردووتە سەر؟!

– وەڵڵاهی من ئەلعانیش بەجێی شانازی خۆمی دەزانم، چونکو پێم وایە کورد هەر بەشێعر ڕزگاری نەدەبوو... لە ڕژێمی تاغووتیدا، پێم وابوو کە دەبوو سیاسەتیشی بۆ بکەی، حەتتا چەکداریشی بۆ بکەی. لەشەڕی سێ مانگەی لەگەڵ لیبرالیزم و بەنی سەدردا من چەکداریشم کرد، بەو پیرییەی خۆمەوە. ئەلعان «بەردە هێمن» مەشهوورە کە لەبن بەردێکی دانیشتووم و هێلیکۆپتەرم وەبەر تفەنگان داوە. بەدەست و تفەنگیش خوێڕی نیم، ئەمما پێم وابوو بەنەفعی ئیمپریالیزم کورد نابێ دەست بداتە چەک ئیدی. من دەو بڕوایەدام، ئەلعانیش هەر دەو بڕوایەدام کە ئیمپریالیزم دەیتوانی لە شەڕی ئەووەڵی جیهانیدا کوردستانێ بەوجوود بێنێ، زۆر بەئاسانی دەیتوانی، نەیکرد، بەتایبەتی ئەو ئیمپریالیزمەی فەرەنسە، کە بەحاڵەتێکی برا کوردەکانی سووریەمان بەلەش و خوێن و هەموو شتێکی خۆیانەوە، ئیحساسیان کردووە. تاریخ نیشانی داوە ئەگەر ئیمپریالیزمی فەرەنسە یاریدەی کەمال ئەتاتورکی نەدابا، بەو زووانە شۆڕشی کوردی تورکیەی دانەدەمرکایەوە. ئێمە چۆنمان هیوا بەوەی بێ. ئەوەیە کە من، ڕاستییەکەی، وەکو

ئینسانێکی دژی ئیمپریالیزمی ئەلعان لە سیاسەتدام.

* ئەوجا با بچینە سەر شێعری کلاسیکی کوردی یا هەر ئەدەبی کلاسیکی کوردی...

– بەڵێ...

* چەند شارەزاییت لێی هەیە؟

– بەڵێ، وەڵڵاهی هەر لە پێشداش گوتم من کلاسیک نالیم، کاکە، چونکو... من دەڵێم، عەرووزی، کۆن، نازانم... هەرچی دەڵێ... وەڵڵاهی زۆر شارەزام من.

* کلاسیک کە دەڵێم، لێرەدا مەبەستم تەنیا شەکل بابڵێین فۆرمی شێعر نییە، بەڵکە هەر وەک قۆناغێکی تاریخی ناوی کلاسیک دەبەم... هەر ئێمەش نین، میللەتی دیکەش هەموو وان...

– ئێمە دوو نەوعمان ئەدەب هەیە، بەڕاستی... ئەدەبیات، شێعر هەیە... نابێ بڵێین ئەدەبیاتمان هەیە بەتەواوی مەعنای کەلیمە... دوو نەوعمان ئەدەبیات هەیە، نووسراو و نەنووسراو، یانی ئەوانەی وەک شاعیرەکانی لە جزیری، فەقێ تەیران و لە جزیری ڕا دێیە خوارێ... ئەگەر ئەوانە دەڵێی من شاعیری زۆر گەورە دەنێو وانەدا دەبینم. ئەگەرچی زۆر چاک لەهجەی گۆرانی نازانم من – با ئەو حەقیقەتەش بڵێم – بەڵام وەختێکی بەراوردێکم کردووە لە بەینی شیرین و خوسرەوی خانای قوبادی و نیزامیدا هیچ بەکەمی نازانم لە نیزامی، لە نیزامی بەکەمتر نایەتە بەرچاوی. وەختێکی مەم و زینی لە موقابیلی یەکێک لە پێنج کتێبەکانی نیزامیدا دادەنێم، ئەگەر مەم و زین دە موقابیلی لەیل و مەجنوونی کە هەر لەسەر ئەو وەزنە دانراوە، موقابیلیان بکەین، ئەمن پێم وایە لە باری مەعناوە، مەم و زین چێتر و فەیلەسووفانەترە. وە بۆیەش زۆری بەموەفەق دەزانم قارەمانەکانیشی کوردن، سەحنەی داستانیشی هەر کوردستانە، فەرهەنگ هەر فەرهەنگی کوردییە. داب و ڕەسم هەر داب و ڕەسمی کوردییە، بەڵام نیزامییەکی لە گەنجەیڕا دەچێ بۆ خۆڵی عەرەبستانی نەیتوانیوە ئاداب و ڕوسوومی عەرەب وەکو عەرەبێک بەیان بکا. دیارە فارسییەکەی زۆر ڕێک و دروستترە لە کوردییەکەی خانی. دەگەڕێینەوە بۆ نالی و مەحوی و ئەوانە، بەڕاستی پێم وایە شاعیری زۆر گەورەن، وە زۆرم ئیمان پێیانە... شاعیرەکانی قەڕنی بیستەمان...

* ئەی شێخ ڕەزا...؟!

– وەڵڵاهی کاکە، شێخ ڕەزا بەڕاستی نازیمێکی چاکە...

* نازیم...؟!

– نازیم، فەرقی هەیە بەعەقیدەی من. یەعنی توانیویەتی وەزن و قافیە و قالبی زۆر جوان دروست بکا. بەڵام شێعرەکانی سەرفی نەزەر لەوەی هەجون، تەنز نین...

* ئەی ئەوە، بەڕەئی تۆ، تازە نییە؟ شتێکی تازە نەبوو لە ئەدەبی کوردیدا؟!

– نەخێر... دە ئەدەبی کوردیدا تازەن، بۆچی...

* ئەی زمانی شێخ ڕەزا، بۆچی پیاو باسی ئەوەش نەکا...؟!

– ئای... زۆر، زۆر... بەڕاستی ڕەوانە...

* زمانێکی زۆر سوارە...

– زۆر ڕەوانە... زۆر سوارە... عەرزم کردی، من لەباری وەزندا شێخ ڕەزای زۆر بەگەورە دەزانم و، لەباری وەیدا کە تەعبیری کوردانەیشی هێناوەتە ناو شێعری خۆیەوە، کە لە پێش ویدا دیارە لە شێعری نالیدا کەم تا کورتێک دەبینرێ، لەبیرت نەچێ، بەڵام:

کارێ کە غەم و دەردی فەراقت بەمنی کرد
سەرما بەهەتیو، با بە دەواری شڕی ناکا

ئیدی کوردی کوردییە. لەبەروەی شێخ ڕەزاشم... بەڵام بەداخەوە شێعرەکانی زۆریان رووی مەجلیسیان نییە ئیدی... دەڵێی چی... تۆ خوداکەی... ئەوە لەکن خۆمان بێ ئینشائەڵڵا، خۆ ئەوەی بۆ هەموو کەس لێنادەی... ڕۆژێکی کچەکانی تەلەبەی بەشی کوردی دانشکەدەی بەغدا هاتنە لام هەموویان پێدەکەنین...

* جا کوا کچمان هەبوو...؟!

– بەدی، سێ چوارێکمان هەبوو...

* نیویان لەپیاو دەچوون.

– هاها... وا... هاتنە لام، پێدەکەنین سەیر. کوتم بەچی پێدەکەنن؟! کوتیان وەڵڵا مامۆستا عەلائەددین سەجادی ئەورۆ لەسەر دەرس باسی شێخ ڕەزای بۆ کردووین و ئەو شێعرەشی بەنموونە خوێندۆتەوە:

بەو جووتە گونە من کە دەڵێی عەنتەری نێرم
لێم لادە نەوەک بتخەمە بەر حەملەیی کێرم

دەیگوت مامۆستامان بۆ خۆمان وەک عەنتەری نێر هاتبووە بەرچاو (هەموومان پێدەکەنین)... هەموو پێدەکەنین، بەڕاستی ئەگەر لەبیرت بێ ڕەنگبێ، مامۆستا ئەگەر رووتت کردباوە، ڕەنگبێ لە شتێکی سەیری بکردایە... بەڵێ... شێخ ڕەزا، بەداخەوە،

شێعرەکانی، بڵێم چی، بۆ پێکەنین دەبن، بۆ خۆشی دەبن. بەڵام کاکە، شێخ ڕەزا، ئەو کەسەی شارەزای ئەدەبی فارسی بێ، زۆر شاگردی عوبەیدی زاکانی بووە، زۆریش لەوی شاعیرتر بووە، یانی، موسەللەتتر بووە بەسەر وەزن و قافیە و... بەڵام ئی شێعری عوبەیدی زاکانی دەعەینی حاڵدا کە جنێوی داوە، کە هەجوی کردووە، نەتیجەیەکی موسبەتی لە شێعرەکانی وەرگرتووە، بەداخەوە شێخ ڕەزا هەر جنێوی داوە، بۆ خۆت دەزانی... ئەم جنێودانە وە نەبێ بۆیە بووبێ ئیسلاحی جامیعەی بکا... دەنا حاجی قادری کۆییش جنێوی گەورەیە. بەڵام هێمن لە مەقابیلی وەیدا دەڵێ: وەکو باڵی پەری پاکە جنێوت... چونکو جنێوەکەی موسبەت بووە. لەبەروەی ئەو نەقدەم لە شێخ ڕەزا هەیە... و پێم وایە، با ئەوەش دەربارەی شێخ ڕەزا بڵێم: هیچ کوردێک لە شێخ ڕەزای ئەلعانیش فارسی چاکتر نازانێ...

* فارسی؟

– بەڵێ... بەعەقیدەی من، ئەلعانیش، لەو کوردستانە ئێرانەیدا، کە هەموومان بەفارسیمان خوێندووە، هیچمان ناتوانین شێعری فارسی وەکو وی بڵێین. مەحشەرێکە لە شێعری فارسیدا کە پیاو هەر سەری... تەعەججوب دەمێنێ. ئەڵبەتە من دەگەڵ فیکرەکەی یەک نیم، بەڵام تەماشای ئەو دوو شێعرە دەڵێ:

رسم فرنگیان کله از سر فکندن است
تعظیم چون کنند خداوند جاه را
من اکتفا بشیوهء ایشان نمی کنم
هم سر بەپایت افکنم و هم کلاه را

کە ڕەنگبێ شاعیرە مەدداحەکانی فارس بۆ خۆیان مەدحی وای پادشایان نەکردووە، ئەمما پێم وایە هیچی نەداوەتێ چونکو کورد بووە... (پێدەکەنێ)... بەڵێ...

* ئەی مەلای جەزیریت پێ چۆنە؟

– وەڵڵاهی کاکە، توخواکەی من شتێکی نازانم بۆ دەبێ بەزۆری... من کرمانجی وا نازانم... حەتتا کاک هەژارم ئینتقاد کرد، کە تۆ دەڵێی ئەوە لەگەڵ مەولانای ڕۆمی هاوشانە... پێم وایە برێک زێدەڕەویت کردووە لەوەیدا. بەڕاستی شێعرێکی بۆ خوێندمەوە کە من موتەوەججیهی نەبووم، ئەلعانیش لەبیرم نییە، هۆ وەتا دیوانەکەشی، بەداخەوە فرسەتی وام نییە تەماشای بکەم، بۆم نابینرێتەوە. تەماشام کرد بەڕاستی عارفێکی گەورە بووە. ڕەنگبێ جەلالەددین شێعری وای نەبووە. کە وابوو هەژار بەخۆڕایی هێندەی پێ هەڵنەکوتووە. بەڵام ئەوەی ئەگەر مامۆستایەکی کرمانجی چاتر دەزانن لە من، ئەگەر

بەوان بلێیی... من گۆرانی چاتر دەزانم لە کرمانجی. بەڕاستی لە کرمانجیدا زۆر کۆڵم... ئەگەر عەرزت دەکەم بڕێک لە خانیدا شارەزاترم ئەوەیە کە ئەوەڵا زۆر پترم خوێندەوە... دە بێکاریدا توانیم مەم و زین چاکتر بخوێنمەوە.

* بەکرمانجییەکەی یا ئەوەی هەژار؟

– بەکرمانجییەکەی. هی هەژاریش یارمەتی دام، پیاو حەق بلێ، ئەویش یارمەتی داوم ئیدی. وەختێکی شێعرێکی تێ نەگەیشتووم چووم تەماشای هەژارەکەشم کردووە. تەماشام کردووە، ئەگەرچی ئەگەر تەماشای پێشەکی توحفەی موزەففەرییە بکەی هەژارم نەقد کردووە کە نەیتوانیوە فەلسەفەکەی خانیمان پێ نیشان بدا.

ئەو ڕۆژانەش تووشی ئەدیبێکی زۆر گەورەی کورد بووم بەنێوی سەید تاهیری هاشمی، کە ئێوە نایناسن... بەڕاستی گەورەیە. ئەو، حەتتا ئینتقادی لە مامۆستا مەلا کەریمی بوو کە بەخۆڕایی شەرحی لەسەر نالی کردووە. دەبێ شاعیر لێی گەڕێی، هەر کەسە وەکو دەریاییێک، بەشی خۆی لێ هەڵێنجێنێ. حەیفە... حەیفە ئەو کەسەی لە نالی ناگا، تێی بگا... لێی گەڕێ با تێی نەگا... بەڕاستیش ئەوەندەی جوان فەرمووە. حەتتا لەسەر مەلای جزیری کاک هەژاریش ئەو نەقدەی هەر هەبوو. دەیگوت مامۆستا هەژار دەبوو ئەو کەلیمانەی بۆ ئێمەی گۆران موشکیلە بۆمان بکاتە فارسییەک، یا کوردییەکی سۆرانی، با تێی گەیشتباین، ئیدی لازم نەبوو ئەو شەرحەی لەسەر بکا. ئەو عەقیدەی وایە...

* سەیید تاهیری هاشمی...

– بەڵێ... بەڕاستی ئەدیبێکی گەورەی کوردە. ئەدەبناسێکی گەورەی کوردە.

* ڕەخنەگرێکی باشیشە وا بزانم...

– ڕەخنەگرێکی باشە...

وتارەکانی لە ڕادیۆ کرماشانەوە دەیخوێندنەوە شتێکی بەڕاستی نایاب بوون. بەڵێ، عەرزت دەکەم، ئەو جار کتێبخانەیەکی زۆر عەزیمی کوردی هەیە. دەیگوت پتر لە بیست دیوانی مەولەوی...

* دەستنووس مەبەستت...

– دەستنووسی هەیە. بەڵێ وە دەیگوت وەختێکی مامۆستا مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس خەریکی مەولەوی بوو، لە منی نووسی کە ئەتۆ عەقیدەت چۆنە... بنووسە، ئەو شتانەی کە مەشکووکی هی مەولەوین، یا هی مەولەوی نین. گوتی وەڵا هەمووم بۆ نووسی، بەداخەوە هەمووی چاپ کردووە (پێ دەکەنێ)... کوتی ئەوەی ئێوە لە سروەتاندا

چاپ کردووە یەکێک لەوانە بوو کە ئەمن بەمەشکووک پێم موعەڕڕەفی کردبوو و من دڵم نەهات دەو مەجلیسە خوسووسییەیدا بڵێم کتێب لە عێراقێدا هەتا ئەستوورتر بێ پتری پووڵ لێ وەگیر دەکەوێ... دڵم نەهات ئەوەی عەرز بکەم (پێ دەکەنێ) بەڵێ، گوتی، زۆریان بەمەشکووک دەزانم ئەوی ئەو هەیەتی. من شتی چاترم هەیە. وە ئەوەی کە ئێمە لە سەفحەی دووەمی...

* سروە.

– لە سروەدا نووسیومانە: هەرچەن مەواچان...

* ئەوە هی خانای قوبادییە...

– خانای قوبادییە، خەڵک بەنەوعی دیکەی بۆ ناردووین: «مەحزووزەن هەر کەس وەزوان خوێش»، ئەو دەڵێ: دڵشادەن... عەرزت دەکەم، دەڵێن (ئەورەنگ) وای دروست کردووە. ئەوەمان لە زمانی مامۆستا تاهیری بیستووە، دەڵێ من دەستم لێ نەداوە، وەرن نوسخە ئەسڵییەکەتان نیشان دەم خۆی وای نووسیوە. ئەم کەسانەی تەسەڕوفیان تێدا کردووە پاش وی تەسەڕوفیان کردووە...

* ئەی مەولەوی...؟! سەید عەبدولڕەحیم.

– بەڵێ... سەیید عەبدولڕەحیمیش هەر ئەو چاکی دەزانێ.

* نا، مەبەستم وەکو شاعیرێک چۆنی دەبینی؟

– من زۆر بەگەورەی دەزانم. زۆر سەیرە، بارەها، لە بیرتە کە لە عێراقیش ئەگەر دەیانکوت بەموناسەبەتی، مەسەلەن، وەفاتی (ئەلفەکە بەشێوەیەکی گاڵتەئامێز درێژ دەکاتەوە. ف) تەوفیق وەردی شێعرێک بڵێ (پێ دەکەنێ)، من شێعرم بۆ نایێ بەموناسەبە، دەمکوت من شاعیری موناسەبات نیم، کەچی ئەم کابرایە هەموو شێعرەکەی موناسەبەتە، کەچی دەهەمووی‌دا، بۆ خۆت دەزانی، گەیبووەتە ئەوج، پێم وایە...

* ڕاستگۆ بووە، ئەوەیە مەسەلە...

– بەڵێ زۆ ڕاستگۆ بووە...

* بەڵام ڕەنگە لە هەمووی جوانتر ئەوانە بن کە بۆ عەنبەر خاتوونی نووسیون؟!

– پەک، پەک، پەک، پەک... بەڵێ، بەڵێ، پێم وانییە... دیارە لە بیرت نەچێ کە، نازانم شێعری کامەیانە، پێش وی، حەماغای دەربەند فەقەرەیە، نازانم چی، کە ئەویش لەسەر گڵکۆی تازەی لەیلێ...

* ئەحمەد بەگی کۆماسی...

– کۆماسی بێ، یا نازانم، بەڵێ... گڵکۆی تازەی لەیلێ دەپێش عەنبەر خاتووندا کوتراوە. ئەگەر ئەوە نەبا، یانی ئەوەشمان لە ئیختیاردا نەبا، دەبوو بەقەتعە شێعرێکی عالەمی ناسرابا، بەڕاستی. پێم وانییە کەس شینی بۆ خۆشەویستی خۆی وا گێڕابێ، وەک ئەو دووانە هەردووکیان گێڕاویانە. هەردووکیان زۆر چاکن... بەڵێ... و خۆشەویستی عەنبەر خاتوونی هەر لە مەرگەکەیدا دیار نییە. ئیدی، لە نەخۆشییەکەیدا کە جەرگی بۆ دەکاتە، دڵی بۆ دەکاتە هەنار و دەڵێ کون کونی کە و بۆنی پێوەکە، هەنار بۆ هەڵامەت...

* ئەویشی هەر بۆ عەنبەر خاتوون نووسیوە؟!

– بەڵێ. ئەویشی هەر بۆ عەنبەر خاتوون نووسیوە... بەڵێ... نەخێر، شتێکی سەیرە. باوەڕ بفەرموو شێعرێکمان... قەرار وایە مامۆستا تایەر بۆمان بنووسێ، ئەگەر ئینشائەڵڵا سروە گەیشتە فەسڵی زستانێ. بۆی، خوێندینەوە مەفهوومەکەم لەبیرە ئەگەر شێعرەکانم لەبیر نەبێ، مەفهوومە بۆ خۆت دەزانی، کە... ئەگەر بیکەیە زبانێکی دیکەش ئەو تام و بۆنەی هەر هەیە، دەڵێ زستانە و عوزری هەیە بۆ دیتنی... بچێتە خزمەت شێخەکەی، شێخی سەراجوددین، زستانە. ناتوانم بێم، پیرم، نازانم چم، ئەمن ناتوانم بێم، بەفر ڕێگای گرتووم، بەڵام ئەو کەسانەی شەوقی زیارەت زۆری بۆ هێناون، من ڕێگاکەیان پێ نیشان دەدەم زۆر بەئاسانی بڕۆن بۆ لای وی، ئەویش ئەو ڕێگایەیە کە هەناسەی من بۆ خزمەت شێخ کردوویەتیەوە، ڕەشانگە... هێند گەرمە هەناسەکەم، بەڕەشانگەکەیدا بڕۆن دەگەنە تەوێڵە... ئایا تا ئێستا فکری وا ناسکت... پێم وایە زۆر کەم هەیە. لەسەر زستانی ناشیرینی چەند جوان... ئەوی کردووە، بەڵێ...

نووری چاوم کەریم[١] گیان:

بەم نیوە شەوە ساردە، سڵاوێکی گەرمت پێشکێش دەکەم. وەبیرم دێ کە تازە عەلائەددین پەیدابیوو کاک مامەندی شەختانێ هەزار ڕەحمەت لە گۆڕی بێ و دەگەڵ نووری خودای وەخەبەربێ، خەبەر دەزانێ و بەپەلە پیاوێک دەنێرێ بۆی بکڕێ و بیهێنێتە شەختان. سەرتان نەیەشینم زۆری پێدەچێ عەلائەددین دەگاتێ. بەداب و دەستوور لە دیوەخان هەڵدەکرێ کاک مامەندی ڕەحمەتی خۆی ڕێ دەخا و تەماشا دەکا تینێکی ئەوتۆی نییە دەڵێ: «ئەوەیە عەلائەددین؟» دەڵێن: «بەڵێ». دەفەرمووێ: «هەر سێک تەڵاقی دە مامەندم کەون و کچی خۆم... بێ تسی مامەندی گەرمترە» منیش ئێستا وام بەسەرهاتووە. منێکی بەمنداڵی لەبن کورسی ڕەژی کوورانێدا پەروازە بووم، بەمێر منداڵی و لاوی و ئەکابری لە لاچێن و شیلاناوێ لە تەنیشت کوورەی سووربۆوەی سەختەداری بەتین دەنوستم، بەپیریش تووشی گەرمای بەغدا بووم و لەو ئاخرانەشدا دیسان لە کورسی بەرکەمران خزاوم. ئەمساڵ ئەوە تووشی ورمێ بووم. گوتیان بابم ئەتۆ لەو قەلاقووچکەدا بەکوورەی نەفتی ئەم زستانە نەک مەقاوی دەگری بەڵکو تووشی ئیپلیگیش دەبی و سەکەت دەبی. وا چاکە خانوویەکی شووفاژدار بگری. پاش هەوڵ و تەقەلایەکی زۆر شووفاژم پەیدا کرد. هەر ئێستاکە ئەم نووسراوەت بۆ دەنووسم سەعات سێ و نیوی پاش نیوەشەوە کە لە سەرمان دەرپەڕیوم و پاڵم وەئاسنی شووفاژ داوە. بەڵام ئەگەر لەترسی دایە خانم وێرابام «بەقوربانی بەژن و باڵای بم» سێ بەسێ تەڵاقم دەخوارد تسی خانباغی گەرمترە لەو شووفاژە.

کەریم گیان! مزگێنیت دەمێ دیزەی سەروپێمان لەسەر سێ کوچکان دامەزراند، بەڵام جارێ ئاورمان کەم وەبەر داوە. هیوادارم ئەگەر لەسەرمان ڕەق نەبم و لەبرسان بەلادا نەیەم و بەکلکەلەقە بگەمە بەهارێ وای بکوڵێنم هەل و پەل بێ. بەڵام کوا ئەوە بەتەنێ بەمنی پیری سەرمابردەڵە دەکرێ. باوی ئێوەیە ئەی نووری چاوی هەموو کوردێکی ڕاست و دروست و ئەدەبدۆست بگەنە هانام. ئێوارەی ڕابردوو لەلام بوون دەیانگوت هازا گۆ و هازا مەیدان. پێشنیارم کرد لەپاش دیوانی حەریق کتێبێکی شێعری بەناوی «تەبیعەت لە شێعری کوردیدا» ئامادە بکەین. بیرم کردەوە بۆ خۆم

بەتەنێ چم پێ ناکرێ، واش دەستەوەستان نیم. ئەمما دەمدی شتێکی باش دەردەچێ بۆیە پەنام بۆ ئێوە دۆستانی لاو هێنا. تکایە بێ هەدادان خەریک بن لە بەهاری «سێمان» و «نالی» و «حاجی قادر» و «پایزە»وە دەس پێ بکەن، تا دەگاتە زستانی سەیف هەر کەس لەبەر خۆیەوە خەریک بێ نەواران بێنێتە سەر کاغەز، دیوانان بپشکنن. سەفەران بکەن، خەڵکی تازە ببینن. پێویست ناکا هەر شێعر بێ. نووسینی تۆم دیوە ڕەنگە زۆری وەک تۆ هەبن نەیانناسم بەپەخشانی جوان وەسفی جوانی تەبیعەت بکەن. کاک عەلی حەسەنیانی بێ ئەزموون نییە بیبینن. بۆ خۆتان خۆپەسەندی وەلا بنێن، لێک هاڵێن. دیارە هەر بەوەندەوە زەود نابێن. خەریکی کۆکردنەوەی هەموو جۆرە فۆلکلۆرێک بن. پەندی پێشینیان، گۆرانی باش، حەیران، گەلۆ و چیرۆکی منداڵان، کوڕە ئەگەر خۆ سەخڵەت بکەین زۆر هەژار نین. ئاغای خانباغی خوا ڕاوەستاوی بکا، قسەی خۆشی قسەخۆشەکانی سابڵاغێ و خۆی ئامادە بکا، ئەحمەدی بەحری خەریکی کۆکردنەوەی پەندەکان بێ، هەر کەس بەقەد خۆی. دیارە من چاوەڕوانی یارمەتی پیاو و ئینسانانم، لە باڵندە و دڕندە و بڕندە داوای هیچ ناکەم. ڕەش ئەحمەدی «تحفه مظفریه»ی پێ شک دێ. دەکرێ خاوەنەکەی ئەوەندە، پیاوەتی بکا و یارمەتیمان بدا. دەسبەجێ دەگەڵ عەلی تەماس بگرە. بۆ خۆت و هەر کەسی دیکە پاش جێژن دەتوانن سەرم بدە و کەللەپاچە تەماشا بکەن. من بەهیوای ئێوە خۆم لەو قاڵمەقاڵە هاوێشتووە. وەباڵی کوردتان بەئەستۆی ئەگەر خۆتان ماندوو نەکەن. قاسم و سمایلی پاکزادت لەبیر نەچێ. لە ئێستاوە دیمەنێکی بەهاری کوردستان بۆ پشتی کتێب ئامادە بکەن. کە هاتی زۆر قسە دەکەین.

برات هێمن

(١) کەریمی قەیبوومی.

کاک کەریم

نووسینەکەت لەبارەی شاعیری پایەبەرزی کورد (سالم)دا پەسندکرا و ئەوە لە گۆوارەکەماندا چاپ بوو و سوپاست دەکەین. ئێمە وامان دانابوو کە لە هەر ژمارەیەکدا شاعیرێکی مەزنی کورد بناسێنین. بۆ خۆمان مێژووی

ئەدەبی مامۆستا مەلا عەلائەددینی خوالێخۆشبوومان لە دەسدا بوو بەڵام زۆرمان پێ جێگای متمانە نییە. چەند کەسی دیکەش نووسینی ئاماڵ جوانیان لەسەر شاعیرەکانی کورد بۆ ناردبووین. بەڵام چ بکەن هەر ئەو سەرچاوەیان پێ شک هاتبوو و کەڵکیان لێ وەرگرتبوو. بۆیە بەدڵمان نەبوو. ئەوەی تۆ هەرچەند بەداخەوە سەرچاوەی وات نەبووە کە سالم باشتر بناسێنی دیسان کەلێن پڕکەرەوە بوو.

بەڕاستی سالم شاعیرێکی مەزنە و باش نەناسراوە. کەسێکی زۆر شارەزای ئەدەبی دەوڵەمەندی فارسی نەبێ ئەگەر سالمیش باش نەناسێ عەیب نییە. وا دیارە ئەگەر دیوانی سالمت لەدەسدابایە بۆ تۆیەکی کە شارەزای ئەدەبی فارسیی، ناساندنی سالم دژوار نەبوو.

کەسێکی لە وردەکاری شێعر بگا و دیوانی تەواوی شاعیریشی لە دەسدابێ چۆن ئەو شێعرە جوانە بەڵکو کەم وێنەیەی سالمی لەبیر دەچوو کە دەڵێ:

قەراری ئاشق و قانوونی حیکمەت زیددی یەک هاتن
کە تەسکینی برینی دڵ بەنەفحەی زولفی موشکین بوو

یا:

بەعیشوە و غەمزەیی مەعشووقە ئاشق کێو لەبن دێنێ
بە لای سالم کەنندەی بێستوون موژگانی شیرین بوو

چ بنووسم، کوڕە بەگیانی تۆ هێندەم نووسیوە چم لە «نووسیندان»دا نەماوە دیسان بۆ خاتری تۆ بۆ خاتری کەسێکی بەدڵ خۆشم دەوێ و هیوادارم خزمەتکارێکی باشی گەلە بێ بەش و چارەڕەشەکەمان بێ، بۆ کەریمی ئازیزم ئەم چەند دێرە دەنووسم و ئەم دوو شێعرەی خۆم کە زۆرم خۆش دەوێن تۆمار دەکەم:

تەک و تەنیام و عەزیزانم کوان؟
بۆنی گۆڕخانەیی لێ دێ جێ ژوان
نامەوێ پاشی نەمان بۆم بگری
ئێستە ماچم بدەیە کیژی جوان!

١٧-٧-٦٤

خۆت بناسە

خۆشەویستەکەم: خۆت بناسە بزانە تۆ کێی؛ مێژوو بخوێنەوە و تێبگە لە چ ڕەگەزێکی، ئەگەر بڕوا بەمێژوونووسەکانی خۆمان ناکەی، ئەگەر وەکو جۆلاکە بەسەردڕی خۆت ڕازی نی، بڕوا بەبێگانەکان و بەرۆژهەلاتناسەکان بکە بزانە ئەوانە دەربارەی تو، باب و باپیری تو، خاک و نیشتمانی تو، چی دەڵێن و چی دەنووسن.

ئازیزەکەم: تو کوردی، تو لە نەتەوەکی خاوێنی، تو ڕەگەزێکی پاکی، باپیرەکانی پێشووی تو هەر لەم خاکەدا (کە کوردستانی پێ دەڵێن و ئێستا تۆی تیا دەژی و داخەکەم هەر لەتەی بەدەست کەسێکەوەیە) ژیاون، بەلام چۆن ژیانێک؟ وەک تۆ دیل و ژێردەستی دراوسێکان بوون؟ نە بەخوا ئەوان سەربەست و سەربەخۆ بوون و ئازاد ژیاون.

گیانەکەم؛ کوردەگیان بەقسەی برای خۆت بکە، لە خەوی نەفامی هەڵسە تۆزێ لە حاڵی خۆت وردبەوە هۆشت بینەوە بەر خۆت، قۆڵت هەڵماڵە بەهەموو هێزی خۆت بقیژێنە بڵێ: ئەمنیش ئادەمیزادم، حەقی ژیانم هەیە ئەمەوێ وەکو خەڵک ئازاد و سەربەست بژیم سەربەخۆییم دەوێت و حەقی مەشروعی خۆم داوادەکەم، لە دیلی و ژێردەستی دراوسێکان جارس بووم و ئەمەوێت ڕزگاربیم.

گۆڤاری (نیشتمان)، ژمارە (٢)، خەزەڵوەری ١٣٢٢/١٩٤٣.

***

ڕۆژی کارە

چاکە بەرژەوەندێکی لە حاڵی خۆمان بکەین و بزانین بۆچی وەپاش کەوتووین؟ بۆ چما ئێمە لە ڕەگەزی ئەو میللەتە نەجیبە نین کە بەگوێرەی مێژوو ئیقراری هەموو مێژووزان و ڕۆژهەلاتناسێک یەکێک لە میللەتە هەرە گەورە و لەمێژینەکانی ڕۆژهەلاتە، مەگە ئێمە لە نەتەوەی ئەو قەومە غەیور و دلێرە نین کە لاپەڕەکانی مێژوو پڕن لە شەرحی ئازایەتی ئەوەوە بەعالەم دەسەلمێنن کە قەت لە چ دەور و زەمانێکدا هیچ دراوسێک

نەیتوانیوە ئاسوک پەڕێنی و بچێتە نێو سنووری موڵک و نیشتمانی ئەو.

ئەدی بۆچی ئێستا وامان بەسەرهاتووە؟ بۆچی هێندە وەپاش کەوتووین و بووینە ژێر چەپۆکەی هەموو کەس؟ ئەگەر کەمێک بیر بکەینەوە و تۆزێک لە حاڵی خۆمان وردبینەوە بۆمان دەردەکەوێ کە مایەی چارەڕەشی و بەدبەختی ئێمە هەر ئەم نیفاق و دووبەرەکییەی ناو خۆمانە، کە وابێ لەسەر هەموومان لازم بەڵکو واجبە بۆ ڕێکخستنەوەی براکانمان تێکۆشین ڕەگوڕیشەی دووبەرەکیی لەبن بهێنینەدەر و یەکیەتی و برایەتی لە هەموو کوردستاندا دامەزرێنین.

ئەی برا خۆشەویستەکان، ئەی لاوە بیر ڕووناک و خوێندەوارانی کورد؛ مایەی ئومێدی ئەو قەومە لێقەوماوە ئێوەن، ئەوڕۆ ڕۆژێک نییە ئێوە بێدەنگ و هەست دابنیشن و لە قوژبنێک بخزن. کاتی ئاسایشت و تەمبەڵی ڕۆیی، جەنگەی هەوڵدان و تێکۆشان و ماندووبوونە، بەڵێ ئەمڕۆ ڕۆژی کارە و نابێ قەت لە کارکردن ڕاوەستن، دەنا ئەو هەلەتان لەکیس دەچێ و زەحمەت وەگیرتان دەکەوێتەوە.

لازمە بەدڵێکی پڕ هیواوە بەهەموو هێزی خۆتان بۆ ڕزگارکردنی نیشتمان وە نەجاتدانی هاوخوێنەکانتان کۆشش بکەن هیچ شتێک نابێ ببێتە پێشگری کارتان بەنەیروی یەکێتی و برایەتی ئەو کەسانەی کە دەبنە بەرهەڵستی پێشکەوتنی ئێوە و حەز بەلەناوچوونتان دەکەن، لەناوبەرن.

ئەگەر ڕۆژگار یارمەتی ئێوەی نەدا ئەگەر چەرخی چەپگەرد بەمرادی ئێوە نەگەڕا مەبەزن و مەیدان بەتاڵ مەکەن و دڵنیابن بەسەر هەموو قۆرت و تەگەرێکدا زاڵ دەبن و لە هیچ کەس و هیچ شتێک مەترسن خوا پشتیوانتانە و هەمیشە ئەم وتارەی پێغەمبەری گەورەی ئیسلام و ناردراوی خۆشەویستی یەزدان کە دەفەرمووێت:

«کار بکە و دڵنیابە بەئاوات دەگەیت!»

لەبیر بێت و بیکەنە سەرمەشقی هەموو کارێکتان تا بەیارمەتی یەزدان حەقی مەشروعی خۆتان لە بێگانە دەستێننەوە.

گۆڤاری (نیشتمان)، ژمارە (٥)، ڕێبەندانی ١٣٢٣/١٩٤٤.

سکالایەکی لەگەڵ نیشتمان

ئەی نیشتمانی خۆشەویستم، بۆیە هێندەم خۆش دەویەی چونکو ئەمن ئێستا کە لاوێکی توند و تۆڵم لە پێشا کۆرپەیەکی لاواز و ساوا بووم لە دامێنی تۆدا گەورە پەروازە بووم و گەیشتوومە ئەم ڕۆژە گەورەی وەک (حەزرەتی محەممەد «ص») و گوێیان لە قورئان خوێندنی دەبوو ئیمانیان پێهێنا، یا لە حاڵێکا کە کتێبە ئاسمانییەکەی ئەم زاتە پەردەیەکی ئەستووری لە نێوان خۆیان و هەوا و هەوەسی ناپاکەکەیان ئەکێشا و پیاوە زانا و تێگەیشتووەکانی لەوان بەزیاتر دەزانی و دەیفەرموو:

«هل ی□ستوی الذین یعلمون والذین لایعلمون»!؟

خوێنەرە خۆشەویستەکان ئەگەر نموونەیێکو لە ژیانی عەسری خۆمان نیشان بدەین سەرتان سوڕنامێنێ ئەویش ئەمەیە: ئاغایێکی کوردی عێراق، بەڵکو سەردار عەشیرەتێک یەک دوو ساڵ لەمەوبەر نامەیێکی بۆ ئاغایێکی کوردی ئێران نووسیبوو: «کە دەستی من و دامانی تۆ نەکەی بەهیچ بارێک لەپێناوی کوردایەتیدا تێبکۆشی چونکو کوردایەتی مانای ئەمەیە هەموو لاوە خوێندەوار و گەنجە تازەپێگەیشتووەکان بێنە سەرکار و ئێمە لە ژووری دیوەخانا دابنیشین».

ئێمە نازانین خوێنەرە بەڕێزەکانمان چەندە فەرق لەنێوان ئەم ئاغا کوردە عێراقییە خۆشەویستە و (ئەبو جەهل) و (ئەخنەس) دائەنێن بەڵام ئێمە ئەڵێین: ئەی بەبرین چی دەستێکی بۆ زیانی نەتەوەی خۆی داوێنی مەردوم ئەگرێت ئێوەش بڵێن ئامین.

گۆڤاری (نیشتمان)، ژمارە (٦)، ڕەشەمەی ١٣٢٢/١٩٤٣

***

شێخ یوسف شمس الدین البرهانی

«چەندێک لەمەوپێش بەسەرهاتێکی دوور و درێژی ئەم زاتەم نووسیبۆوە و پێشکەشی ئیدارەی ناوەندیم کردبوو تا بۆ چاپ بینێرنە دایرەی چاپەکانی کۆمەڵە، بەڵام عەینی ڕیسالەیان بۆ ڕەدکردمەوە تا چاوێکی تری پیدا بخشێنم، ئێستا خەریکی ئەو کارەم بەڵام تا حازربوونی بەسەرهاتی موفەسەلی شێخ، چەند دێرێک دەربارەی ژیانی ئەم زاتە دەنووسم».

کە میری گەورەی ڕەواندز لە داگیرکردنی وڵاتانی (سۆما و برادۆست بووەوە - ١٢٤١هـ)، بەوڵاتی لاجاندا دەگەڕاوە ڕەواندز، بەگوندی (نەڵۆس)دا کە گوندێکی زل و دارای قەڵاتێکی بڵیندە ڕادەبرد خەڵکی ئەم گوندە کە بە(بەگزادە) نێویان کردبوو، پێیان وابوو میر شکاوە و بەشپرزەیی هاتوونەوە، دەستیان کردە گەپ پێدان و «قەبو، قەبو»یان لێداناوە؛ میر ڕقی هەڵستا گەڕاوە کوشتارێکی زلی لێکردن، تەنیا ژنێک بەکورێکی ساوای مەمک مژەوە ڕزگاری بوو بۆ لای (سابلاخ) هەڵات لە گوندی (عیساکەند) جێگیر بوو، کورەکەی (وسوو) بەخێوکرد تا گەورە بوو کرا بەگوێلکەوانی (ئاغا). بەڵام (وسوو) کە دیتبووی لە مزگەوتێ فەقێیان دەخوێنن ئەویش ئارەزووی خوێندنی کرد، هەموو بەیانێک دەچووە کن مەلای ئاوەدانی دەرسی دەخوێند تا ببێتە(مەلا!).

ئاغا کە زانی (وسوو) دەرسی دەخوێنێ بانگی کرد و لێی تووڕە بوو گوتی: ئەگەر جارێکی دیکە بزانم دەرست خوێندووە دەتکوژم، بەڵام هەڕەشەی ئاغا گیانی پاکی (وسوو)ی لە خوێندن نەگێڕاوە و ئیجازەی لە دایکی وەرگرت و ڕۆیشتە شاری (سابلاخ) لە مزگەوتی (ڕۆستەم بەگ) دەستی بەخوێندن کرد. چەندێک علومی دینی خوێند پاشان سەودای تەسەوفی کەوتە مێشکێ، وەکو دەگێڕنەوە خەونێک دەبینێ پێی دەڵێن وەرە شێخ عوسمان بانگت دەکا، ئەویش لەبەر سادەیی خۆی وا دەزانێت شێخ فەقەت لە (مەکە) و (مەدینە)ی دەبن، دەست دەداتە گۆچان و توورێنی نان و ملی ڕێگا دەگرێت، نازانم لە چی شارێکی کوردستانی عێراق پیاوێک پرسیاری لێ دەکا: «بۆ کوێ دەچی؟» وەڵامی دەداتەوە دەڵێ: دەچم بۆ (مەکە)ی خزمەت شێخ عوسمان، کابرا پێدەکەنی و دەڵێ: «فەقێ، شێخ عوسمان وا لە تەوێڵە»، ئەو نێزیک بوونەوەی ڕێگا دڵخۆشییێک بۆ (وسوو) سازدەکا، ڕێگای تەوێڵە دەگرێتە پێش دەخزمەت حەزرەتی شێخ عوسمان (سراج الدین)دا تا چەند ساڵ ڕیازەت دەکێشێت پاشان لەلایەن ئەم زاتە موعەزەمە ئیرشادی بۆ موکریان دەدرێتێ، پاڕانەوە و تکای زۆریش نەیتوانی باری ئەم وەزیفە قورسە لەسەر شانی (وسوو) یاوەکو حەزرەتی سیراجوددین فەرمووییانە (مەلا وسوو) لابەرێت، بەناچاری دێتە موکریان لە گوندی (بورهان) دادەنیشێت مەشهور دەبێ بە(شمس الدین البرهانی)،

دوای چەند ساڵێک دەچێتە گوندی (شەرەفکەند) لە زەوییێکی بێ کەلک خانەقاییێک بینادەنێ و دەست دەکا بەئیرشاد. لە ساڵی (١٢٢٨ھ) دەتەمەنی ٩٧ ساڵیدا لەم جێگایە وەفاتی کردووە و نێژراوە.

شێخ یوسف پیاوێکی زۆر موتەعەسیب بووە بۆ قەومی کورد، هەمیشە بەکوردییێکی پەتی دواوە، بەفەرمانی ئەم زاتە موقەدەسە گەلێک کتێبی شەرعی وەکو (ابن حجر) لەلایەن مەلاکانەوە کراوەتە کوردی، ماڵ و دراو نەیتوانیوە هیز بخاتە سەر مێشکی، دەوڵەمەند و هەژار لەبەرچاوی وەکو یەک بووە خوای لێ خۆش بێ.

گۆڤاری (نیشتمان)، ژمارە (٩.٨.٧)، بەهاری ١٣٢٣/١٩٤٤.

***

ئەدەبیاتی تازەی سۆڤیەت

نامەی کچێکی دیل

هەڵبەستەی: ئارکاد

خۆشەویستەکەم

غەم و دەردی من یەکجار زۆرە، لە درێژایی شەقامی مژاویدا گۆڕاییییەکانی ئێمە لەپێش چاو ون دەبن، ئەمن بەخرِ و دۆڵاندا دەبەن و بۆ لای شاری مەرگم ڕادەکێشن، بەتەنێ هەر ئەمن نیم بەڵکە هەموو کچانی گوندەکەم دەگەڵن. خواهی نەخواهی لە کەسوکار و ماڵی خۆمان دووربووینەوە، ئاوەڵەکانم هەموو بەتاو دەگرین، بەڵام ئەمن لەبەر زۆربەی غەم و فرمێسکم لە چاویدا قەتیس ماوە. ئاواتم هەر ئەوەندەیە کە کەزیەکانی خۆم وەبەر ئەو چەرخانە بدەم کە هەمیشە دەسوورێن، بەڵام سوودی نییە، دەگەڵ ئەو کێشکچیانەی ئاگاداریمان دەکەن هیچ ناکرێ!

خۆشەویستەکەم

لەو کاغەزە ژاکاوە نامەت بۆ دەنووسم، ناتوانم بڵێم ئەو وتانە بەخوێنی خۆم دەنووسم چونکو خوێن دەڕەگ و دڵی مندا بەستوویەتی. بەڵکە ئەو نامەت بەو میدادە بۆ دەنووسم کە لە گیرفانمدا شاردوومەتەوە و ئەتۆش تکا دەکەم بۆ خزمەکانمی بخوێنیەوە. ئەتۆ چوویتە جەبهەی جەنگ و ئەمن

تاوێستا لە تۆ بێ خەبەرم، تەنانەت ئادرێسیشت نازانم، ئەدی بۆ کوێ؟ بۆ کوێ دەنووسم؟ تەنیا مەزووعێکی دەدەمە دەستی دوژمن تا پێم پێکەنێ!، ئەمن بەقەولی گۆرانیبێژانی شارەکەمان وەڵامم بەئاسماندا دەنێرم.

نامەکەی من کە بەدوای بادا بۆ لای هەوران دەڕوا، شایەد ڕۆژێک دەگەڵ پریشکە پریشکی بارانێ وەدەس تۆ بکەوێ.

خۆشەویستەکەم: ئێمە بەبەستێنی چۆمە بەرینەکانی خۆماندا تێپەڕین و چەپکە گوڵێکمان لە چۆمی هاویشت[١]، شەپۆلی ئاوێ چەپکە گوڵەکانی مەی قوم کرد، ئاواڵەکانم هەموو هەویا بڕاوبوون، تەنها چەپکە گوڵەکەی من قوم نەبوو و ئاو بردی. لەوکاتەدا ئەتۆم بەجلکی سەربازییەوە هاتە پێش چاو، لەسەر بەردێکی ڕاوەستابووی و کڵاوەکەت بۆ لای من ڕادەوەشاند و بزەت پێم دەهاتێ، گوللە بەهەوادا دەڕۆیشتن بەڵام وەتۆ نەدەکەوتن و ئەگەر وێشت کەوتبان نەیان دەبڕی و برینداریان نەدەکردی. لە پاشان ئێمە بەدابی جاران دەگەڵ یێکتر وەڕێ کەوتین، ئەمن لەو کاتەدا پێم وابوو کە بەدبەختی بۆمە لە خەو و خەیاڵێک زیاتر نییە، چونکو لەتەنیشت یەکترین و خۆشبەختین. ئەدی هیچ پێمان وانییە کە عەرابەکانی دوژمن بەنێو زەمەند و گیاوگژ و دەخلۆداندا ڕێگامان بۆ دەکەنەوە.

لەو عانەدا ئەمن پێم وابوو خێزانی تۆم، یێکترمان لە ئامێز دەگرت و قاقا پێدەکەنین. چەپکە گوڵەکەی من هەروا بەسەر ئاوا دەڕۆیشت، بەڵام بیرکردنەوەی من لەو بابەتەوە بێ کەلکە، چونکو بەڕاستی ئەمن بڕوام بەفاڵ نییە.

خۆشەویستەکەم: تاو پەڕیوە، تارمایی بەسەر لێرەوارەکاندا کشاوە، بەسەر چلوکی دارەکانی کاج دا و، بەپەرپەڕۆچکەی ئاسماناندا مانگی هەنگوینی منی لێقەوماو، دەچێتە پێش. لە پەنجەرە گوڵی عال دەبیندرێن کە ئاونگیان لەسەر دەدرەوشێ.

هەر دەڵێی چاوی کاڵە دەگری، بەڵێ دەگری تا نەنگی من نەبینێ و دەزانی چ شەوێکم لەپێشدایە!، شەوێکە کە نازانم لە ئامێزی پیاوێکی بێگانەدا یا لە باوەشی خاکی شاردا دەبێ بنووم. ئەمن بەندەیەکی شەرمەزار زیاتر نیم تا دەژیم، لەباتی وەی دەگەڵ تو جووت بم دەگەڵ خەم و کوێرەوەری

بوومە ئاواڵ. بەسە ئەو شکایەتە خۆڕایانە، ماڵئاواییت لێدەکەم و نازانم ئەو نامە نووشتاوەوەت لە کوێ پێدەگات. ئەگەر ئەو نامەیەت پێنەگەیشت، دەبێ نامە درێژەکەی دیکە بخوێنیەوە، کیهە نامە؟، ئەو نامەی کە فرمێسکی دەسگیرانەکەت لە ڕێگای ئاسنی نووسیویە. ئەگەر ئی منیش نەبێ هی ئەو کچانەیە کە لەسەر هەموو شەقامێک و هەموو ڕێگایەکی ئاسن فرمێسکیان ڕشتووە.

بیخوێنەوە و وەڵامەکەت ئامادە بکە و بەنووکی سەر نیزەتەوە بیهێنە بەرلین. گوێت لە دەنگم بێ و بەدرێژایی ئەو ڕێگایانە فرمێسکەکانی من بەخوێنی دوژمنان بشۆوە. ئەمن لە تۆ دەنووسم، لە تۆ دەپاڕێمەوە و دەڵێم بەو چەشنە ناتوانم بژیم، نەنگی من بشۆوە، پەلەی بکە تۆڵەم بستێنەوە، بەتاییەتی تۆڵەی خاکەکەم بستێنەوە، ئی کێهە خاکی؟، ئی ئەو خاکەی لەژێر پێماندا نەرم و ڕەحەتە.

گۆڤاری کوردستان، ژمارە(٢)، ٣٠ سەرماوەز١٣٢٤، ٢١دیسەمبەر

(١) ئۆکرانی و هێندێک لە شارانی دیکەی ڕوسیە لە ڕۆژی جەژنی ... دا (ناوی جەژنێکە ناخوێندرێتەوە) کچان هەریەکە چەپکە گوڵێکی دەبەستن و بەئاوێی دادەدەن، ئەگەر گوڵ قوم بێ نیشانەی بەدبەختییە و ئەگەر قوم نەبوو ئەوە باشە.

***

ئیقتیباس لە ڕۆژنامەی ئارەزوو

ئازایەتی سمایل ئاغای سمکۆ

دەگێڕنەوە دەڵێن سمایل ئاغای سمکۆ سەرداری ڕەشید و بەنێوبانگی کورد لە چاخێکدا کە شاری ڕەزائیەی داگیرکرد لەپێش ئەوەدا بچێتە نێو شاری، گەورە گەورەکانی وڵات بەپیریەوە چوون و لە دەرەوەی شار دیدەنییان لێکرد. سمایل ئاغا دەهات و دەچوو گەفی لێدەکردن، لەو کاتەدا مارێک لەو مارانەی کە بە بەبێ ڕەزای لەو وڵاتەدا مەشهوورن بۆ لای هات. سمایل ئاغا بۆ ئەوەی ئازایەتی خۆیان پێ نیشان بدا و بەیەکجاری بیانتۆقێنی، داهاتەوە و مارەکەی گرت. ماوەیەک هەر هاتوچوو و هەڕەشەی لەوان کرد و مارەکەی دەدەستەوەدا، لە نەکاو ڕەنگی بزرکا و لێوی بەددان گەست و مارەکەی لە هەردی دا و کوشتی. لەدوایە خەنجەری

هەڵکێشا و ئەو قامکەی کە مارەکە پێوەی دابوو پەڕاندی و دەگەڵ ئەوەشدا کە خوێنی قامکی وەک پلوسک هەڵی دەداشت وازی لە قسەکردن نەهێنا تا قسەکەی تەواوبوو.

وام بیستووە لە پاش کوشتنی ئەو مەردە نەبەردە و ئەو پیاوە نەبەزە و ئەو سەردارە بەجەرگە کە لە ساڵی (١٣٠٩)دا بەدرۆ و دەلەسە هەڵیان خەڵەتاند و هێنایانە ناو شاری شنۆ و لەوێ بەفێڵ شەهیدیان کرد، کەلاکیان لەنێو کەلاکی سائیری شوهەدادا بەو قامکە پەڕیوە ناسیبەوە، چونکو هێندە شپرزە کرابوو ئەگەر ئەو نیشانەی نەبوایە بەزەحمەت دەناسراوە.

ڕۆژنامەی (کوردستان)، ژمارە (٣)، ٢٦ بەفرانباری ١٣٢٤/ ١٥ ژانویە ١٩٤٦.

***

ئازادیمان دەوێ

شەش ساڵ جەنگ بوو، شەش ساڵ خوێن ڕژا، شەش ساڵ کوشتارکرا، شەش ساڵ، بەڵێ شەش ساڵی تەواو ئاڵا هەڵگرەکانی دیموکراسی بێ وچان و پشوودان، بێ دامان و ڕاوەستان هەوڵیان دا و تێکۆشان و خەو و خواردنیان لە خۆیان حەرامکرد. بۆچی؟ هەر لەبەرئەوەی بناغەی زوڵم و زۆرداری بڕووخێنن و ڕەگوڕیشەی جەور و بێداد لە بنەڕەت دەربێنن و ئازادی و دیموکراتی لە گێتیدا بڵاوبکەنەوە و نەهێڵن چیدی زۆرداران ماڵی هەژاران بخۆن و بەدەستەڵاتان حەقی بێ دەستەڵاتان پامال بکەن. لەپاش کێشە و هەرایەکی زۆر، لەپاش جەنگ و کوشتار و خوێنڕێژییەکی بەسام، لە دوای زەرەر و زیانێکی بێ ئەندازە ئازادیخوازەکان زاڵبوون و دەس لە کوشتار هەڵگیرا، خوێنڕێژی نەما، کۆشکی زوڵم و ئیستیبداد ڕووخا، نەمامی جەور و بێداد هەڵکێشرا، مۆسۆلینی کوژرا هیتلەر مرتەی لێبڕا گوڕنیک گیرا و دنیا حەساوە.

جا ئەوجا باوی هەژار و زۆرلێکراو و لێقەوماوانە و کاتی هاوارکردن هاتووە و ئەو نەتەوانەی کە هەمیشە لەژێر پێی دوژمندا ناڵاندوویانە هاوار دەکەن و دەڵێن: «ئازادیمان دەوێ»!

ئێمەش واتا میللەتی کورد یەکێکین لەو نەتەوانەی کە لەمێژە دیل و یەخسیر و ژێر چەپۆکی و تامی ئازادیمان لەبیر چۆتەوە و دەمێکە دەربەدەر و

قوڕبەسەر و زۆرلێکراو و تێشکاو و داماوین. ئێستاکە کولاوکەی هەویامان بۆ کراوەتەوە و تا ڕادەیەک ژیاوینەوە، هاوار دەکەین و دەڵێین ئازادیمان دەوێ، بەڵێ ئازادیمان دەوێ و نابێ چیدی دیل و ژێردەست بین و ئامادەین لە ڕێگای ئازادیدا فیداکاری بکەین و دەس لەگیان و ماڵی خۆمان هەڵگرین.

ڕۆژنامەی (کوردستان)، ژمارە (٥)، ٢٩ بەفرانباری ١٣٢٤/ ٢٠ ژانویە ١٩٤٦

***

نامەیێکی سەرئاوەڵە

برای هەرە خۆشەویستم: مەجدی گیان

لەپێشدا تکات لێدەکەم لووتم لێ خوار نەکەی و ڕووم لێ وەرنەگێڕی و قەڵس و تووڕە و زیز و دڕدۆنگ نەبی و وەپەڵەنەکەوی و پێت وانەبی ئەمن لینگەبەریت دەکەم و ناخۆشم دەوێیی و ناتناسم و نازانم چ شیرین کوڕێکی.

خۆشەویستەکەم: بڕوام پێبکە ئەتۆم بەقەدەر چاوی ڕاستم خۆش دەوێیی و باشیشت دەناسم و دەزانم:

ئەتو لاوێکی خوێندەوار و دانا و تێگەیشتوو و بیرڕوون و پیتۆڵی، ئەتو زۆرت کوێرەوەری دیوە و سخلەتت کێشاوە بەدوی خوێندندا هەڵوەدای ولاتان بووی، ئەتو ئێستا کایین «مودیری و مامۆستای هەرە گەورەی دەبیرستانی مەهابادی». وە تەنانەت ئەوەشم بیستووە کە ئەوساڵ چوویە تاران و لەوێ لە تاقیکردنەوەدا وریایی و زرنگی خۆت نواند و ڕووی کوردانت سپی کردەوە و بێجگە لەوانە دەزانم کوڕی زانایەکی بەنێوبانگ و ماقوولی کوردستانی و تێگەیشتن و زانینی بۆ تۆ بەمیرات گەییوە.

بەڵام داخی گرانم نازانی بەزمانی کوردی و، واتا زمانی دایک و بابی خۆت بنووسی!، یا دەزانی و بەئانقەست وا خراپ و تێکەڵ و پێکەڵی دەنووسی. ئەگەر نایزانی ئەوە هەوڵدە تێبکۆشە خۆت ماندوو بکە فێربە جا ئەوجار بنووسە، خۆ ئەگەر دەزانی و هەر بەئانقەست وا دەنووسی، پێویستە بزانی و تێبگەی کە بەو کردەوە ناشیرینە دڵی هەموو نەتەوەی کورد لە خۆت دێشینی و دەبیتە نیشانەی تەوس و پللار و تووکی کوڕەکانی هاوخوێن و هاونیشتمانت، براکەم، هەر کوردێکی خونگەرم و

نیشتمانپەروەر و کوردیزان چاوی بەنووسراوەکانی تۆ بکەوێ نێوچاوانی گرژ دەکات و تووڕە دەبی و مل دەنێ لە پرتە و بۆڵە و...بڕوات بێ ئەمن کە خۆم بەبرایەکی بەئەمەگ و...(١) و بەکەوچکە ئاوێکی وەمەلە دەکەوی، پێم خۆشنەبوو کێشەت دەگەڵ بکەم و بەخۆتدا بشکێنمەوە و دڵت بێشینم. لەبەرئەوە گوێی خۆم لێ ئاخنی و قوڕوقاپ دانیشتم و چاوەنۆڕ بووم کە بۆ خۆت ئەغیار بیەوە.

ئەمە پێی چوو هەتا ئەوشۆ لە ژمارە (١٥)ی ڕۆژنامەی کوردستاندا نووسراوێکی تۆم لەژێر سەرەتای (ئاتۆم)دا چاوپێکەوت بەڕاستی کە خوێندمەوە وەختابوو لەداخان شەق بەم و بدڕێم! وەیەکجار زۆر تووڕە بووم و گەلێکم پیش خواردەوە و تارماییم بەسەرچاوی کشا، دەسبەجێ دەرهەڵ بووم و دەستم دا قەڵەم و ئەم نامەیەم بۆ نووسی: تروسکەکانم، بەبەڵەی چاوانم مەجدی گیان بەقوربانت دەبم ئاخر پێم بڵێ ئەتو ئەو نووسراوانە بۆ کێ دەنووسی؟ لەکنە خۆت بۆ کوردانی نانووسی؟ بۆیەی نانووسی خەڵک بیخوێنێتەوە و کەلکی لێوەرگری، بۆیەی نانووسی هەموو کوردێکی خوێندەوار و نەخوێندەوار تێی بگا؟ ئەدی بۆچی وا تێکەڵ و پێکەڵی دەنووسی؟ بۆچی بەکوردییێکی پەتی و پاک و خاوێن و بەڕێوجێ نانووسی؟ کە بۆ خەڵکی قازانجی هەبێ.

براگیان، ئەو چەشنە نووسینە بێجگە لەوەی هیچ قازانجێکی بۆ کوردان نییە زیانیشی یەکجار زۆرە، چونکو ئەو ڕۆژنامەیە بەدنیادا بلاوەبێتەوە و دەکەوێتە دەس دوژمنان و ئەوانیش لە بیانوو دەگەڕێن کە نووسراوەکانی تۆیان خوێندەوە دەیکەنە هەرا و لێمان لەچەپلە دەدەن و دەڵێن؛ چۆن ئەوەیە زمانی کوردی! ئەوەیە ئەو زمانەی هێندەیان پێهەڵدەگوت و شاخ و باڵیان بۆ دروست دەکرد؟ و دەیانگوت هێندە هێندە باش و بەر ئاوەڵەیە، بەو بۆنەیەوە هەویام هەیە لەوەی پاش زۆر بەشێنەیی بنووسی و هەتا دەتوانی وتارەکانت پەتی بن. ئیدی بەخوام ئەسپاردی.

ڕۆژنامەی (کوردستان)، ژمارە (٧)، ڕەشەمە ٢٠/١٣٢٤ فوریە ١٩٤٦.

(١) ئەو شوێنە لە دەقە ئەسڵیەکەدا ناخوێندرێتەوە.

***

ئەی دنیا بزانە کورد سەربەخۆئی دەوێ

زۆر کەس بەتایبەتی ئەو کەسانەی کە سەریان لە سیاسەت دەخورێ پێیان وایە کە هەڵپەڕینەوە و قیامی نەتەوەی کورد و داوای ئیستیقلال و ئازادی و سەربەخۆئی کردنی ئەو میللەتە هەر لە تاوی جەزرەبە و زۆری کاربەدەستانی مچومۆڕ و زۆردار و بلەوەزی بێگانەیە، ئاشکرایە کە بێگانەکان یانی فارس و عەرەب و تورک لەو ماوە دوور و درێژەدا کە دەستەلاتیان بەسەر کورداندا هەبووە هەرچی نەدەبوو بکرێ دەگەڵ ئەو میللەتە دڵپاکەیان کردووە و خۆیان لە هیچ خراپەیێک نەپاراستووە.

ئێستاش خوێنی شەهیدانی ڕێگای سەربەستی کورد کە بەدەستی کەمالی بێ کەماڵ و دەستوپێوەندە خوێنمژەکانی ڕژاوە هەر دەکوڵێ. ئێستاش گوڵاڵە سوورەکانی کێوی ئاگری خوێنی نەوجەوانانی ڕەشید و ئازای کورد وەبیر پیاو دێننەوە. ئێستاش قاژ و قووژ و زیڕ و هۆڕی ژن و منداڵ و هاوار و ناڵە ناڵی لاوانی برینداری کوردی مەریوان کە لە ساڵی ڕابردوودا بەدەستی سەرتیپ هۆشمەندی دیکتاتۆر قەتل و عام و تارومار کران لە گوێیان دەزرینگێتەوە، ئێستاش بەندیخانەی ئەو دژمنە زۆردارانە پڕن لە لاوی بێ سووچ و تاوانی کورد و هەر ڕۆژە نارۆژێک یەکێک لەوان بەسێدارەوە هەڵدەواسرێ.

خۆ حاڵی زاری کوردی هەژاری بارزان کە چەند مانگ لەوەی پێش دەوڵەتی ئیستیعماری عێراق تالان و بێ خانومان و دەربەدەر و ماڵوێرانی کردن لە هەموو کەس مەعلوومە و ئاشکرایە، دروستە کە ئەو کردەوە ناشیرنانە ڕۆژ بەڕۆژ هەستی تۆڵە ئەستاندنەوە لە دڵی لاوانی خوێن گەرم و مللەتپەرستی کوردا بەهێزتر دەکەن. دروستە ئەو ڕەفتار و ئاکارە وەحشیانە سات بەسات لاوان وەگەنجانی کورد بۆ لای ڕزگاری و ئازادی هان دەدەن بەڵام ڕاستێکەی ئەوەیە ئەوانە هیچیان نەبوونە هۆی هەڵپەڕینەوە و قیامی نەتەوەی کورد، ئەوانە هیچیان کوردیان وادارا نەکردووە کە داوای ئیستیقلال و سەربەخۆئی بکا بەڵکو کورد میللەتێکی (١١) ملیۆنییە و بەهەموو شەرع و قانوونێک حەقی ئیستیقلال و سەربەخۆیی هەیە و داوای ئەو حەقە مەشروعەی خۆی دەکا.

ئەی دنیا، ئەی دنیای ئازادی تەلەب، ئەی دنیایێکی شەش ساڵ تەواو دەگەڵ زۆرداران ملەت کرد و لەو پێناوەدا بەشی زۆری لاوانی خۆت بەکوشت دا، بزانە: کورد ئیستیقلالی دەوێ. بزانە: کورد زوڵمی لێکراوە حەقی خوراوە مولکی لێ داگیرکراوە و دەیەوێ بەحەقی خۆی بگا. بزانە: کە سیاسەتی شوومی ئیستیعماری بۆ قازانجی خۆی ئەم میللەتەی لە ئازادی بێ بەش کردووە و لە ئەنجامدا بزانە کە کورد ڕوشدی ئەوەی هەیە کاروباری ماڵە خۆی بەچاکی هەڵسووڕێنی و پێداویستی کۆمەگی کەس نییە قیوومی ناوێ و تا تاقەتی لێدەبڕێ سەر وەباری کەس ناهێنێ و بۆ ئەستاندنی سەربەخۆیی هەوڵ دەدا.

ڕۆژنامەی (کوردستان)، ژمارە (٢٩)، ١٠ خاکەلێوە ١٣٢٥/ ٣٠ مارس ١٩٤٦.

***

ژوانی دوو خوێنمژ

لەو کاتەدا کە پاش شەش ساڵ شەڕ و کوشتار، پاش گەلێک ڕەنج و ئازار و خوێنڕژان و پیاوکوژان، دوای زۆر کوێرەوەری و دەربەدەری و تالان و بڕۆ، ئادەمیزاد دەیەوێ لە بەروبووی کردەوەی خۆی بخوا و لەژێر سێبەری داری ئازادیی کە بەخوێنی خۆی پەروەردەی کردووە و چەند ساڵان بەدیارییەوە دانیشتووە، دانیشێ و بحەسێتەوە و ماندوئی ئەو دەورەی شەڕی لەبیر بچێتەوە. لەو ڕۆژانەدا کە لە هەموو جێگایەک قسە لە سولح و ئاشتی دەکرێ. ڕادیۆ و ڕۆژنامەکان بڵاویان کردەوە کە دوو جەردەی پیاوکوژ، دوو زەروی خوێنمژ، دوو ماری بێ ڕەزا، دوو زۆردار و دیکتاتۆر دوو دوژمنی خوێنی کورد! یەعنی نوری سەعید پاشا و سیراج ئۆغڵو بۆ بەستنی پەیمانێکی نوێ یا تازەکردنەوەی پەیمانی شوومی (سعد آباد) لە ئانکارا کۆبوونەوە، ئایا ئەو پەیمانە چییە؟ ئایا ئەو پەیمانە بۆیە بەستراوە کە قازانجی بۆ ئادەمیزاد بێ؟ ئایا ئەو پەیمانە بۆیە بەستراوە کۆمەگ بەڕاوەستانی ئاشتی و سولح بکا؟ نە، نە، ئەو پەیمانە... قڕدانی ئادەمیزاد........... تێک دانی .... چونکو ئەو کەسانەی .... ڕێگر و شەڕانی و.........(١) ئەوانە لەوانەن بۆ دەسرێکی قەیسەرییێکی ئاور تێبەردەن، ئەوانە دوژمنی سولح و نەتەوی ئادەمیزادن و ئەو پەیمانە شوومەیان بۆیە بەستووە کە تۆوی کورد لەسەر زەوی نەهێڵن و ئەو نەتەوە

بەیەکجاری نابوود و حەقی مەشرووعی وی پامال بکەن. وەکو بیستوومە سیراج ئۆغلـو بەنوری سەعیدی گوتووە هەنگینێ ئێمە دەتوانین دەگەڵ ئێوە ببینە دۆست و هاوپەیمان کە ئەو نەختە حەقەش کە عیبارەتە لە نووسین و خوێندنەوەی زمانی کوردی ئەویش لەژێر سانسۆرێکی قەویدا، بۆ کوردان قائیل نەبی و ئەلبەتە ئەویش لە خودای دەوێ کورد نینۆکی نەبی خۆی پێ بخورێنی – بەڵام داخوا ئەوانە دەتوانن کوردان بەجارێکی لەنێو بەرن و تۆویان لەسەر زەوی هەڵگرن.

داخوا دەتوانن کوردان وادار بکەن واز لەو حەقە مەشروعەی خۆیان بینن! نەء نەء پێویستە ئەوانە بزانن و باش تێبگەن کە کورد میللەتێکی نەمر و نەبەزە و بەبابەوەش بمرن ناتوانن لەنێوی بەرن و بێدەنگی بکەن.

کورد هەیە و لە مەیدان دەرناچی و بەهەرۆگیف ناپەشۆکێ و واز لە حەقی خۆی ناهێنێ و هەتا تنوکێکی خوێن دەبەردامابێ لە رێگای ئازادی و سەربەخۆییدا کۆشش دەکا و حازر نییە چیدی نۆکەری بێ جیرە و مواجب و سووک و چرووکی تورک و عەرەب و فارس بێ و ئەو هاوار دەکا و دەڵێ: ئەی ئەو کەسانەی موقەدەراتی دنیا دەبەر دەستی ئێوەدایە، ئەی ئەو کەسانەی کە بۆ هەڵکەندنی نەمامی زوڵم و بێداد ئەو هەموو فیداکاریو کرد، ئەی ئەو کەسانەی کە دەتانەوێ ....(٢) کە بەشادی و ئازادی بژی، سەرنجێکی بدەنە حاڵی ئێمە و مەیەڵن چیدیکە ئەو زۆردارانە لەژێر پێی خۆیاندا بمان تولخێننەوە، قەبوول مەکەن لەوەی پاش ئەو خوێنمژانە خوێنی ئێمە بمژن و ئەگەر هاوارێکمان کرد یا لەجێی خۆمان جوولاینەوە لێمان لەهەرا بدەن و مەڵێن کورد رێگر و شەڕانییە.

تووبی خودا ئەوە ئینسافە کابرایێک بێ بەزۆری مڵکت لێ زەوت بکا و ئەگەر پێت گوت ئەوە موڵکی باب و باپیری خۆمە و دەبی بۆم بەجێ بێڵی، لەباتی بەجێهێشتن پێت بڵێ رێگر و شەڕانی و کێشەم پێدەفرۆشی.

هەویام هەیە ئالا هەڵگرەکانی ئازادی چیدی ئەو ناحەقیانە قبووڵ نەکەن و نەهێڵن بەتەنها لە دنیادا مللەتی کورد لە ئازادی بێ بەش بێ.

رۆژنامەی (کوردستان)، ژمارە (٣٢)، ١٧ خاکەلێوە ١٣٢٥/ ٦ ئاوریل ١٩٤٦.

(٢،١) ئەو شوێنانە لە دەقەکەدا ڕەشبوونەتەوە و ناخوێندرێنەوە.

بۆچی کوردستانو لەبیر کردووە؟

بەقەڵەمی: ئەحمەد حەمرووش

کورد ئێرانین و بێجگە لە ئێران حەشارگەیەکیان نییە میللەتی ئازا و لەمێژینەی کورد کە لەبەر هێندێک شت لە نیشتمانی ئەسڵی خۆی دوورکەوتۆتەوە و ئەورۆ لەژێر چەکمەی نۆکەرانی ئیستیعمار و تەرفەدارانی سیاسەتی (پان تورکیسم) ژیانێکی تاڵ و پڕ لە ناخۆشی ڕادەبوێرێ، ئاخری ڕۆژێک دەبێ ڕاستەوەبێ و شێرانە زنجیری ئەسارەت بپسێنێ و تۆڵەیەکی زۆر بەسام و پیاوانە لەو کەسانەی دەستدرێژییان بۆ حقوقی وی کردووە و ئازاریان داوە و ئازادییان لێ سەلب کردووە بستێنیتەوە و زیندوو و نەبەزی خۆی بەدانیشتووانی سەر زەوی بسەلمێنی و دەدوژمنانی خۆی بگەیەنێ کە کورد هەر زیندووە پایەدارە و بەهیچ جۆرێک نامرێ و سێلاوی حەوادیس بناغەی عەزم و غیرەتی وی نالەقێنی.

تێفکرن، کیهە میللەتە لە بەرابەر ئەو هەموو کۆششەی کە بۆ لەنێوبردنی وی کراوە وەدەکرێ هێندە بەهیمەت و خۆڕاگر و پایەداربێ.

کیهە میللەتە بۆ پارازتنی میللەتی خۆی بتوانی دەگەڵ میللەتی غالیب وە بەدەستەڵات و زۆردار ملە و مبارەزە بکات.

چ نەتەوەیەک بەقەدەری ئەو نەتەوە لە رێگای ئازادی و سەربەستیدا فیداکاری و جانبازی کردووە و قوربانی داوە و زیانی دیوە و ئاوارە و دەربەدەرکراوە.

میللەتی غەیورتر و ئازاتر و نەبەزتر لە برا کوردەکانی ئێمە، کە داخەکەم ئێستا لەژێر پەنجەی بێ ڕوحمی بێگاناندا ئەسیرن، کەمتر وەگیر دەکەوی بەڵکە هەر نابیندرێ. هێندێک لە دەوڵەتە ئیرتیجاعییەکانی عێراق، کە بەیارمەتی و مەبەستی ئیستیعماری و بەپێچەوانەی مەیل و ڕەغبەتی میللەتی عێراق هاتوونە سەرکار و هەمیشە لاگری سیاسەتی ئیستیعماری بوون و قازانجی میللییان چاوەدێری نەکردووە، بۆ پەیداکردنی دووبەرەکی و دوژمنایەتی لە بەینی کورد و عەرەبدا ڕەفتاری یەکجار بێ شەرمانە و خراپیان دەگەڵ کوردان کردووە.

دیسان دەوڵەتی تورکیاش ئەو ڕەفتارەی دەگەڵ ئەو میللەتە ئازایە کردووە و بەکوشتار و قەتل و عامی وان سەحنەییێکی خوێنینی لە دونیادا هێنا ڕوو کە ڕووحی بەشەریەت و نەوع دۆستی لەو کارە بێ شەرمانە بێزارە.

تاریخ زوڵم و زۆرێکی کە دەوڵەتە ئیرتیجاعیییەکانی عێراق و تورکیا لە برا کوردەکانی ئێمەیان کردووە قەت فەرامۆش ناکا. میللەتی قارەمانی کورد بەخوێنی گەش و سووری خۆی نێوی بڵێندی خۆی بۆ ئەبەد لە لاپەڕەکانی مێژوودا سەبت کردووە و هەتا ئادەمیزاد لە دونیادا دەژی نێوی ئەو جەللادە بێ ڕوحمانەی کە دەستە دەستە و پۆل پۆل لاوانی کوردیان سەر بڕیوە و زیندوو زیندوو دەئاوریان هاویشتوون بەخراپە دێنێ. بەڵام هەرچی زووتر زۆری بۆ میللەتی کورد بهێندرێ و زیاتر جەزرەبە بدرێ ئەو ئاورە مقەدەسەی کە لەنێو دڵی پاکی ویدا لەمێژە دایسێ پتر بڵێسە دەستێنی و بێگومان سەرتاپای دوژمنانی دەسووتێنی. سەردانەواندن و چاوسۆرکردنەوە لە قاموسی کوردیدا نییە. ئەوە حەقیقەتێکە کە مێژووی خوێنین و پڕ ئیفتیخاری کوردستان شاهێدی لەسەر دەدا.

وەنەبێ کوردان هەر لە دەرەوەی نیشتمانی خۆیاندا تووشی کوێرەوەری و سەخڵەت و نارەحەتی بووبن بەڵکە لە نیشتمانی ئەسڵی خۆیان یەعنی لە ئیرانیشدا لە زەمانی حکومەتی ڕەزاخانی پەهلەویدا تووشی گەلێک مەینەت و کوێرەوەری بوون و حەقی ژیانیان نەبووە.

پەیمانی سەعد ئاباد کە هەموو کەس دەزانی سرفەن بۆ لەنێوبردنی کوردان ئیمزا کراوە، ئیمزای دەوڵەتی (ظل الله)ی ئێرانیشی پێوە بوو. ڕەفتار و ئاکارێکی ڕەزاخان دەگەڵ کوردانی دەکرد بەڕاستی یەکجار زۆر ناپیاوانە بوو، هەڵپەڕینەوەی ئێستای کورد عەکسولعەمەلی ئەو زوڵم و زۆرەی پێشووە.

ئەوڕۆ تەواوی ئەو کوردانەی کە لە وڵاتاندا بڵاوبوونەوە و لەژێر پەنجەی تورک و عەرەبدا، دیسان چاوی ئومێدیان دە نیشتمانی ئەسڵی خۆیان بڕیوە.

نەهزەتی دیموکراتیکی کوردستان کە بناوانی لە نێوەڕاستی نیشتمانی ئەسڵی کورداندا هەڵگیراوە هەموو کوردی دنیای متەوەجیهی ئێران کردووە ئەگەر دەوڵەت لە ئیحساساتی پڕ شۆڕی کوردان ئیستیفادە بکا و تۆڵەی

بێ بەشی و چارەڕەشی زەمانی ڕەزاخانیان بەچاکی بۆ بکاتەوە و دەگەڵ جەنابی قازی محەمەد ڕەهبەری مەحبوب و مەزنی کوردستان، کە بێ شک لە ڕیزی پیاوە هەرە گەورە و زانایەکانی ڕۆژهەڵات حیساب دەکرێ، واریدی موزاکەرەبێ و مەسئەلەی کوردستان بەقازانجی ئازادی ببڕێتەوە، قووەتێکی وا بەهێز و نەبیندراو لە ئێراندا پەیدا دەبێ کە گرێی پشتی ئیستیعمار تێک دەهاڕێ و دەیشکێنێ.

ئەگەر کوردان لە دەرەوەی نیشتمانی خۆیاندا بەدەستی عەرەب و تورک گرفتاربن هیچ نەبێ دەبێ لە نیشتمانی ئەسڵی خۆیاندا حەقی ژیانیان هەبێ و بەئازادی ڕابوێرن.

داخەکەم ڕەفتاری ڕەزاخان هیچ لە ڕەفتاری تورک و عەرەبان کمتر نەبوو ئێستاش خوێنی برا کوردەکانمان لە دەشتە پان و بەرینەکاندا شەپۆڵ دەدا، ئێستاش زنجیری دیلی لە دەست و پێی میللەتی ئێران دانەڕندراوە، ئێستاش دەستی بێ ڕەحمی حاکمی نیزامی لە کۆبوونەوە و ئیجتماعات لە سنەدا جلۆگیری دەکا و نایەڵی شکایەتی کەس بەگوێی ئەولیای ئوموور ڕابگا. گرانی هەڕەشە لە سەقز دەکا، کوردستان لە حاڵی تۆقین دایە.

ئەگەر دەوڵەتی ئێستاکە ئازادیخوازی و تێگەیشتنی سیاسی خۆی لە جێبەجێ کردنی مەسئەلەی ئازەربایجان و لە ڕووناک کردنی ئاسۆی تاریکی سیاسەتی خارجیدا نیشان داوە، دەگەڵ ڕەهبەرانی فرقە دیموکراتی کوردستان واریدی موزاکەرەبێ بەشەرتێکی عەناسیری ئیرتیجاعی و بەکرێگیراو لێبگەڕێن، مەسئەلەی کوردستان پێش بەتەقەدومی ئازادی و قازانجی ئێران تەواو دەبێ.

ئێمە لە جەنابی ئاغای (قوام السلطنه) تەمەنا دەکەین کە هەرچی زووتر ئاغای (مظفر فیروز) کە لاوێکی موتەرەقی و زانای موعاسیرە بۆ کوردستان بەڕێبکات تا مەسئەلەی کوردستان حەل بکرێ.

کورد برای ئێمەن، یادگاری باب و باپیری ئێمەن، دەبێ بۆ داوا مەشروعەکانی وان گوێ ڕادێرین، ئەوان بێجگە لە ئازادی و عەدالەت چی دیبیان ناوێ.

ئەمن پێم وایە ئەو چرا ڕووناکەی کە ئێستا لە کوردستاندا هەڵکراوە بەو زووانە سەرتاسەری ڕۆژهەڵات ڕووناک دەکا و ئازادیخوازانی ئێران کە لە

خوزستان و ئازەربایجان و کوردستان و سایری نوقاتی ئێراندا هەن، کارێکی وا دەکەن کە ڕۆژی سەرئالاییێکی کە هەرگیز ڕۆژی لێ ئاوانەبووە، بیلئاخیرە لێ ئاوابێ و میللەتانی ئەسیری ڕۆژهەڵات نەجات دەدەن!

(*) ڕۆژنامەی (کوردستان)، ژمارە (٧٩)، ٢٩ گەلاوێژی ١٣٢٥-١٩٤٦.

***

ناوەڕۆک

* شێرەژن 7
* یەکەم ڕۆژنامەی کوردی لە کوردستانی ئێران 13
* کارەساتی کوژرانی خاڵۆ قوربان 16
* نامەیەکی ئەدەبی 20
* ئەرکی بەیان لە هەلومەرجی ئێستادا 26
* مامۆستای شاعیرانی موکریان 34
* حاجی قادری شۆڕشگێڕ 46
* عەلی ئاشق 57
* زۆرزانیش بەهەڵە دەچێ 65
* ئەرکی نەتەوایەتی ئیمڕۆی شاعیر و نووسەرەکانمان 70
* وەڵامێکی دۆستانە 72
* ئەزموونی شاعیریم 78
* ئاسۆگە 89
* کورد بۆ گشتی شاعیرە؟ 91
* چەند نوکتەیەک لەبارەی مێژووی ئەدەبی کوردییەوە 95
* پێشەکییەک بۆ «پێکەنینی گەدا»ی حەسەن قزڵجی 100
* پێشەکی بۆ قەڵای دمدم 106
* هەژار و شەرەفنامە 116
* پێشەکی بۆ دیوانی نالی 122
* ڕاوە تاژی 129
* نەورۆز 139
* جوانترین دیمەن 141
* بووکی یەکشەوە 144
* هەواری خاڵی 152
* مەهاباد 158
* لە ڕۆژێکی پاییزیدا 162
* شیری بەدەستێکەوە بوو هەتاوی بەدەستی دیکەوە 165

* ئەو جۆرەی بتەوێ 176
* ڕێزی نان بگرن 184
* کورتەی ئۆدیسە 187
* وشە ونبووەکان 194
* لامەزبی خێرەومەند 198
* تەنیا هەمیشە تەنیا 205
* چیرۆکی کوولەکە 209
* مامۆستا هێمن و دیوانی تاریک و ڕوون و چەند پرسیارێک 216
* وتووێژ دەگەڵ مامۆستا هێمن 222
* دەگەڵ مامۆستا هێمن 228
* وتووێژێکی بلاونەکراوە دەگەڵ مامۆستا هێمن 231
* لە بەهاری شیلاناوێوە تا پایزی ورمێ 244
* نامە بۆ کەریمی قەییومی: یەکەم 282
دووەم 283

نووسینەکانی بەرایی

* خۆت بناسە 285
* ڕۆژی کارە 285
* سکالایەک لەگەڵ نیشتمان 287
* شێخ یوسف شمس الدین البرهاني 287
* ئەدەبیاتی تازەی سۆڤیەت
* نامەی کچێکی دیل 289
* ئیقتیباس لە ڕۆژنامەی ئارەزوو
* ئازایەتی سمایل ئاغای سمکۆ 291
* ئازادیمان دەوێ 292
* نامەیێکی سەرئاوەڵە 293
* ئەی دنیا بزانە کورد سەربەخۆئی دەوێ 295
* ژوانی دوو خوێنمژ 296
* بۆچی کوردستانو لەبیر کردووە؟ 298

چاپکراوەکانی دەزگای ئاراس لە ساڵی ٢٠٠٣

١- بیرەوەرییەکانی سەعید ناکام.
٢- البارزاني. مسرحیة للأطفال. تألیف: أحمد إسماعیل إسماعیل
٣- بارزانی. شانۆگەری بۆ منداڵان. نووسینی: ئەحمەد ئیسماعیل ئیسماعیل. وەرگێڕانی لە عەرەبییەوە: مەهدی خۆشناو.
٤- کابینەی چوارەم: تەمەنێکی کەم و بەرهەمێکی زۆر. چالاکییەکانی حکوومەتی هەرێمی کوردستان لە ساڵی ٢٠٠٢دا.
٥- من مهاباد الی اراس. ترجمه من الفارسیة الی الکردیة: شوکت شیخ یزدین. نقله الی العربیة: شاخوان کرکوکي.
٦- تەمی سەر خەرەند. ڕۆمان. شێرزاد حەسەن.
٧- بارگەی یاران. سەرجەمی شیعری هێمن.
٨- هەواری خاڵی. سەرجەمی نووسینی هێمن.